

ÉPÍTÉSZETI SZEMLE

HAVI SZAKLAP.

SZERKESZTI

BOBULA JÁNOS.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Dr. H-n A-l Bpest. A cikk már most csak a januári füzetbe kerülhet. Jelen számunk össze volt már állítva, mikor a cikk kezeinkhez került s így nem tudtuk beszorítani. — *P-y Antal Bpest.* Dec. hó 25-ig okvetlenül kérjük a dolgot, hogy ismét felvehessük a megszakított fonalat. — *A-r I-z Bpest.* A decemberi füzetben nem közölhetünk, legföllebb csak egyet a templomok közül, mert már más dolgok is elővannak jegyezve közlésre. A többi dolog tán a januári vagy februári füzetre fog maradni. Annak idején majd kérek kis leírást is a tervekhez. — *T-y G-v Bpest.* Kritikai és szaklap lévén, nem igen tudunk módot arra, hogy tért szorítsunk bármiképen is az ilyenmü hirdetésszerű dolognak. Most az egyszer még kérésüknek helyt adunk és a szerkesztői üzenetek után, vonal alatt közöljük a dolgot. De jövőre kérjük figyelembe venni, hogy lapunk keretébe épenséggel nem vág az ilyenmü hir. — *Z-t E-e Bpest.* A három utolsó számban megjelent építő művészeti fejtegetéseket tartalmazó cikkek könyvalakban is megjelennek. Még a karácsony előtt könyvpiaera kerül. — *Cs-y E-e Besztercebánya.* Kérjük terveink elküldését, mivel a lapban közölni fogjuk a korytnicai szálloda tervét. Levél megy. — *P-y F-s Bpest.* *F-k J-f Bpest.* A számokat elküldtük. — *G-h J-a N.-Várad.* Rendesen jelennek már most a számok? — *G-i Mór Budapest.* Az összes eddig megjelent számokat megküldöttük; kérünk valami jó cikket. Szíves üdvözet.

TARTALOM.

Az építészet tanárai. (Vx.) — A »New-York« pályázata. (*Quittner Zsigmondtól.*) — A kis ház. — Szobánk. — Színházi építkezések. (*Dr. Vályi Béla.*) — A szabadkai templompályázat. — Képünkhöz. — Törvényjavaslat az építész kamara és az építési választott bíróság tárgyában. — Hirdetések.

A kereskedelemügyi m. kir. miniszter a Tarnóczy tűzoltószer és gépgyár részvénytársaságnak, mely a kassai állami gépészeti középiskola technológiai szertára számára egy központi érczkúpban egyesített ajtó szelepes fecskendőmintát adományozott, ezen adományaért elismerését és köszönetét fejezte ki.

BUDAPEST, 1892.

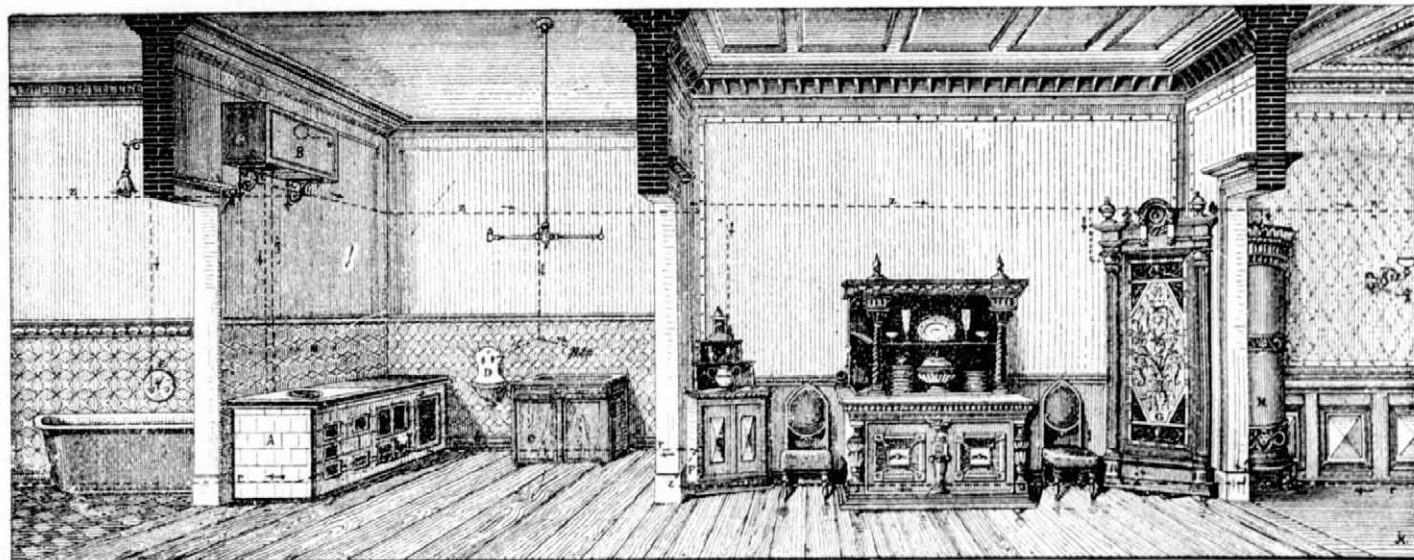
AZ »ORSZÁGGYÜLÉSI ÉRTESÍTŐ« KÖ- ÉS KÖNYVNYOMDÁJA

IV. ker., Granátos-utca 1. sz.

KNUTH KÁROLY

mérnök és gyáros.

BUDAPEST, VII. ker. szövetség-utca 3. szám.

Jótállás mellett elvállal: gáz- és vízvezetéki berendezéseket, ciosetek, esatornázások bármely rendszerü, központi és helyi-fűtés és szellőztetések szivattyúk vízerőművi gépek, gőz, mosó, főző és konyhaszűrő, fertőtlenítő, szárító és fürdőberendezések és gőzfürdő készítését, városok, kastélyok, gyárak, bérházak stb. számára.

Vállalkozik: egészségügyi berendezések tervezésére és készítésére.

Tervek és költségvetések készsággel készíttetnek.

(11)

Dusan felszerelt köagygacsó raktára.

Lauffen-frankfurti erőátvitel, 300 lóerő, 175 km. távolság, 88% hatásfok.

Villamvilágítási és erőátviteli telepek szakszerű kivitele.

Összesen több mint 50.000 lóerőre berendezett telepek, köztük a világhírű 300 lóerőt 175 km. távolságra 5 mm. huzalon 88% hatásfok mellett átvivő lauffen-frankfurti telep.

— Gazdaságos és célszerű akkumulátoros villamos vasutak —

BAK és SCHWARZENBERG

mérnöki irodéja

A svájcezi Oerlikon gépgyár főképviselel.

BUDAPEST, Teréz-körut 3. szám.

(40)

Vezetékek szakszerű szerelése tekintettel Budapest jövendő villamvilágítására.

Sajat mechanikai mű. i. k.
Telephon 223. sz.

Sajat mechanikai műhelyek
Telephon 223. sz.

BIEHN JÁNOS

aszfalt-födéllemez, elszigetelő lemezek, faczément- és vegyszeti kátrány termékek gyára.

Iroda: Ferencz-körut 46. sz. Budapesten.
Gyár: Kispesten.

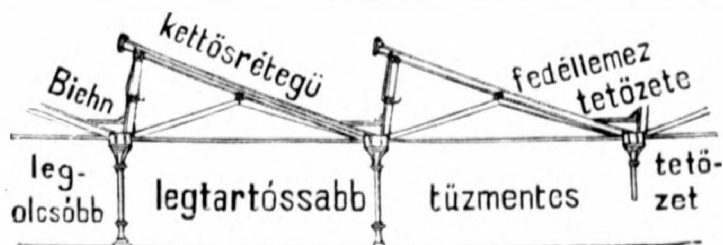
Elvállal **faczément-befödések készítését lapos tetőkön**

10 évi jótállás mellett. A faczément-tetők előnyei: absolute biztosságuk az esővíz, korom, por és hó behatolása ellen. Száraz és lehető legtokéletesebben kihasználható padláhelyiségek, egyenlő hőmérsékletűek, télen melegok, nyáron hűvösek. Legnagyobb tűzmentességük és biztosságuk viharok és jégeső ellen. Javítások és fentartási költségek kizárva, tehát olcsóbbak is mint minden más tetőzetek. Elvállal továbbá: aszfaltozóakat, egyszerű és kettős rétegű födéllemez-befödéseket.

Különlegességek: ruganyos aszfalt elszigetelő lemezek, aszfalt-csövek, carbolineum

Árjegyzéket és ismertető füzeteket ingyen és bérmentve küld.

(28)

ÉPÍTÉSZETI SZEMLE

SZERKESZTŐSÉG: Budapest, IV., Dalszínház-utca 8., hová a kéziratok küldendők. MEGJELEN: MINDEN HÓ VÉGÉVEL.	HAVILAP. SZERKESZTŐ: BOBULA JÁNOS	ELŐFIZETÉS: Egész évre 8 frt. Félévre . 4 frt Negyed évre 2 frt. Hirdetéseket felvesz: ECKSTEIN BERNÁT Fürdő-utca 4.

AZ ÉPÍTÉSZET TANÁRAI.

Vx. E büszke címnél és elnevezésnél önakaratlanul, de jogosan is, arra a meggyőződésre kell jutnunk, hogy itt tulajdonképen tudós férfiakkal van dolgunk. Ki is merné azt másképen feltételezni, minthogy tudósokról van szó akkor, midőn a „tanár“ címet említjük? A tudomány, a művészet, az ideális eszmék ápolóira, a minden nemesért alaposan működő férfiakra és a nyílt eszű főkre kell gondolnunk mindannyiszor, valahányszor a tanárokról megemlékezünk.

Így van ez mindenütt az egész világon, hogy a nemzet szellemi vezetője minden felvilágosodott népnél a tanári kar; az a tanári kar, mely az ifjúságot nemzedékről nemzedékre hivatva van az életnek, a nemzetnek, az országnak mint jól felnevelt és szilárd jellemű vezetőjét átadni.

A művelt nemzetek az önérzetes büszkeség bizonyos nemével tekintenek tanári karukra, mely e magasztos feladatoknak törekszik megfelelni és mintegy szentesítő fény veszi körül az ily nemes munkában fáradozó férfiakat.

Lépten-nyomon találkozunk is — a külföldön, egész seregével az olyan férfiaknak, a kik e kiváló dicsőségért versenyeznek és az igazán nagy „tanári“ címnek komoly akaratuk megfelelni. Nemesak a katedrán teljesítik szakadatlanul kötelességüket a fizetésért, hanem ők maguk is folyton tanulnak azért, hogy taníthassanak; — buvárkodnak, experimentálnak, irodalmilag működnek és nemesak a jól fizetendő iskolai kézikönyveket adják ki, de tudományos műveket is írnak, melyek által nemzetük tekintélyét emelik s a rájuk bízott nemzeti kincsnek, az ifjúságnak, mint vezéresillagok világítanak az élet különböző sötét labirintjain.

A hivatásukat felfogó nemzetek jól tudják és tökéletesen átértették azt az igazságot, hogy a nemzeti haladásnak csak úgy birnak szolgálatot tenni, ha a mindig megújuló nemzedéket jól, alaposan és tudományosan nevelik.

Nem az a cél az állam, az ország részéről, hogy a tanár fizetést húzzon, hogy jó, jövedelmező foglalkozással láttassék el, vagy pedig hogy a tanári cím csak neki anyagi célok elérésére eszközül szolgáljon. Hanem az ország azért hoz tetemes anyagi áldozatokat közművelődési célokra, hogy oly nemzedéket neveltesen, mely képes legyen a nemzetben a folytonosságot olyformán fentartani, hogy az a haladás terén a nemzet követelményeinek megfelelhessen.

Az elhanyagoltság az élet minden irányában igen keservesen megboszúlja magát. Nálunk talán legrikítóbb példáját szolgáltatja, — mert evvel mindenki foglalkozik — a politikai működés, a hol leghamarább lehet észre venni, hogy akkor állottak be az országban a legsivárabb politikai viszonyok, a mikor nem fektettek súlyt a természetszerűleg utána következő nemzedék felnevelésére, s ennek az életben való bevezetésére. Az ilyen elhanyagoltság mindig nagy kárára vált az országnak és végeredményeiben senkinek, még az önzőknek sem vált — még örömeikre sem.

Ha tagadhatatlanul minden téren rendkívül hátrányos is, hogy ha magunk mellett nem nevelünk kellő arányban (minél többet, annál jobb), — méltó nemzedéket, melyet büszke öntudattal magunk után hagyhatnánk: annál inkább hátrányos ez a tanári karnál és itt kétszeresen megboszúlja magát; először magán a tanári karon, mely ily eljárás mellett szellemileg lesóványodik és eltörpül és másodszor megboszúlja magát a nemzetet,

mely az ilyen elhanyagoltság mellett nélkülözni kénytelen a szükséges erőket.

Nem óhajtjuk, de nem is akarjuk, hogy a mi egyetemünk csupán tudósokat neveljenek; — mert arra mi kis nemzet vagyunk, hogy a világ számára neveljünk embereket; — s azon kívül még sokkal több a mindennapi teendőnk a gyakorlati életben, mint sem hogy arra a térre léphetnénk, hogy tudósok nevelésére adhatók magunkat: — hanem azt már joggal kell megkövetelnünk, hogy szükségleteinket a szellemi téren magunk legyünk képesek fedezni és hogy a kérelhetetlen szigorral és gyorsasággal körülöttünk fejlődő viszonyok közt helyt állhassunk, hogy — e lap hasábjainak jogosultságán túl nem terjeszkedve — egyébről ne szóljunk, a közgazdaság minden ágazatában s így a művészet talaján is, feladatunknak megfelelhessünk.

E célt pedig csak a lelkiismeretes, hivatásának élő és minden körülmények közt megkövetelendő tehetséges tanári kar segítségével érhetjük el.

Nézzük már most, hogy miképen állunk az építészet tanáraival.

A műegyetem szervezetéről s annak tényezőiről szólani jelenleg nem akarunk, mert azt külön pertraktáció tárgyává fogjuk tenni. Hanem futólag már most is megjegyezzük, hogy műegyetemünk szervezete olyan, a melynek alapján és segítségével igenis tudósokat lehetne nevelni, de nem lehet a gyakorlati élet számára izmos erőket innét kapni. Már pedig tudjuk, hogy nemcsak nemzeti hajlamainknál, hanem szükségképen is arra kell törekednünk, hogy a gyakorlati élet számára neveljünk embereket.

Ha csak az építészeti szakmát vizsgáljuk, azt a nem igen kedvező tapasztalatot kell tennünk, hogy a műegyetemről kikerülő fiatal erők igen csekély értéket képviselnek a gyakorlati életben, oly annyira, hogy az érzékenyen mutatkozó hiánytalan szerencsénkre az új középipar-tanoda pótolja tőle telhetőleg, s mondhatni, üdvösen.

De ha igen nagy részben a műegyetem szervezetének tulajdonítjuk is a létező és tagadhatatlan hiányokat az építészet terén, még sem vonatjuk ki minden felelősség alól az építészet tanárait sem, mert ők a létező viszonyok közt, kellő érzék mellett más eredményeket mutathatnának fel, mint a minőkkel találkozunk.

A mi építészet tanáraink nem mond-

hatják, hogy maguk mellett nemzedéket neveltek volna fel.

Az a kis csoport, melyből a magyar építészeti kar áll, ugyszólván általában a külföldön nevelkedett s onnét hozta tudását és gyakorlati kiképeztetését.

Pedig mind ezt még sokkal jobban és sokkal helyesebben lehetett volna elérni itthon, ha az ország pénzén, költségesen kitartott egyének egészen hivatásuknak éltek volna.

Az építészet tanáraink — tisztelet a csekély kivételeknek — igen keveset törődnek a műegyetemmel s ennek látogatóival, mert ők legjobb akaratuk mellett sem foglalkozhatnak tanítványaikkal, mivel hogy saját, külön irodáikkal vannak elfoglalva, úgy hogy a műegyetemen való előadásokra nagyon kevés idejük marad hátra. Előfordult már az a komikus eset is, hogy a tanár az év végén korholta tanítványát, hogy nem járt előadásokra és a tanítvány avval felelt: „én mindig itt voltam, hanem a nagyságos tanár úr soha sem volt itt és azért nem is vehetett észre.“ Az ilyen feleletnek természetesen csak a „megbuktatás“ lehet a viszonozása.

De hagyjuk a komikus jeleneteket, — ámbár azok is a tanítványokra igen végzetes kimenetelűekké válnak az életben — és tekintsük a dolognak egészen komoly oldalát, s itt egészen komolyan állítsuk fel a kérdést: Gondolkodtak-e arról építészet tanáraink, hogy legalább magyar kézikönyveket nyújtsanak tanítványaiknak? Azt hisszük, hogy igazat mondunk, midőn szégyenkedve bevalljuk az ominózus „nem“-et és igazán örülnénk, ha valaki megbirna minket ez irányban cáfolni.

Hiszen a magyar műegyetemen nem is volna lehetséges az építészeti tanfolyamot bevégezni, hogyha LÜBKÉ-nek német szövegű „Geschichte der Architektur“ című műve nem létezne, mert a francia és angol idevágó művek ifjainknak még hozzáférhetetlenebbek és magyart egy tanár sem írt.

Ilyen munkára, ha kedvük is volna — és mi a jobbat tételezzük fel és szeretjük hinni, hogy volna kedvük, — hanem nincs hozzá való idejük, mert ők saját irodájukban tervezésekkel, bírálatokkal, részlettervek kidolgozásával, költségvetésekkel, a mesteremberek száz meg száz, az építkezéseknél előforduló ügyes-bajos dolgaikkal vannak elfoglalva és a

„tanári“ címet legfeljebb a tekintély fen tartására használhatják fel.

A lehetetlenségek közé tartozik, hogy az, a ki gyakorló építész, hogy az egyúttal csak nem jó, de lehetetlen, hogy csak középszerű tanár is lehessen. Az, a ki nem több, hanem egy nagyobb építkezés tervezésével és vezetésével el van foglalva, az nem felelhet meg, még a konvencionális tanári teendőknél sem, annál kevésbé lehet tudományos férfiú, a minőnek kellene lenni, mint tanárnak.

Mindezeket a közoktatásügyi miniszter úrnak szíves figyelmébe ajánljuk, az ország érdekében annál inkább, mert a nemzet joggal megkövetelheti, hogy a kultur célokra kiadott nagy összegek célirányosan használtassanak föl.

Az országnak semmiesetre sem lehet az a célja, hogy x vagy y egyén legyen „tanár“ azért, hogy nagy állami, vagy pedig magán építési tervezéseket vihessen keresztül, mint ilyen; — hanem

az országnak az a célja, hogy oly férfiakat emeljen a tanári kiváló polcra, a kik hivatásuknak a karnak és birnak is megfelelni s így ő reájuk lelki nyugalommal bizhatja fiatalságának a kiképeztetését azért, hogy a technikai tudományok segítségével, önmagukat tisztességesen fentartva, a hazának is hasznára válhassanak és ezen a pályán nem csak dicsőséget, hanem anyagi előnyöket is kivívhassanak az országnak ép úgy, mint azt más nemzeteknél mindenütt a technikai kar teszi.

Mikor ezt az elvi álláspontot elfoglaljuk, nem személyek ellen akarunk harcolni, mert ugyan azokat a férfiakat, a kik most több minőségben sehol sem felelnek meg kellőleg feladatuknak, ha egy irányban fogják kötelességüket megtenni, szívesen üdvözljük hivatásuk pontos teljesítésében, hanem a közügy, a fiatalság hátrányára sehol és senkit nem tűrhetünk.

A „NEW-YORK“ PÁLYÁZATA.

QUITTNER ZSIGMONDTÓL.

Hogy a szerkesztő úrnak régebben tett ígéretemet beváltsam, kénytelen vagyok a „New-York“-kal még egyszer foglalkozni, pedig sem izlésemnek, sem hajlandóságomnak nem felel meg, — különösen a mostani járványos időben, — ily szennyes dologgal foglalkozni. Mégis az igazság és a kar érdeke iránti kötelességemnek tartom, a szerkesztő úr felszólításának eleget tenni, és ez által a magam részéről is hozzájárulni ahhoz, hogy bizonyos machinációk a nyilvánosság előtt végre valahára lelepleztessenek és azok intézői a közvélemény ítéletének szolgáltatassanak ki.

Hogy eme szomorú kötelességem teljesítésénél a legnagyobb tárgyilagosságot juttassam érvényre, egyszerűen arra fogok szorítkozni, hogy a budapesti „szakértők“nek a HAUSZMANN-féle pályaterv és az én tervem fölötti véleményét szóról-szóra egymás mellé állítom. Ez okmányok világosabban beszélnek, mint bármely bíró ítélete, magam pedig a legszükségesebb megjegyzésekre fogok szorítkozni.

Íme a „szakértői“ vélemény:

A HAUSZMANN-féle tervről: „Tervező a

programmnak nemcsak alakilag, hanem azon az alaprajzi dispozióra kiható főkövetelménynek is, hogy nagyszabású és különleges elrendezéssel bíró kávéház létesíttessék, a jó izlés és célszerűség keretén belül teljesen megfelelt.

Az elég terjedelmes kávéházi helyiségeknek egymással való kapcsolása építészeti szempontból sikeres, de különösen elismerésre méltó a földszinti helyiségeknek az alagsorban levő kávéházzal történt szép összekapcsolása, mely a helyiségek azon részének mindenestre nagyszabású és különös jelleget kölcsönöz.

A QUITTNER-féle tervről: „A program kivánalmaival szemben a tervezet, alakilag észrevételre okot nem szolgáltat, azonban a programmnak azon egyik sarkalatos feltétele, hogy a kávéházi helyiség nagyszabású legyen a jelen tervben kielégítést nem nyert. Mert, habár a kávéház céljaira, rendelkezésére álló terület elég tágas, amennyiben a traktusok mélysége nagy, még is tekintve, hogy a terület több teremre van felosztva és azok magassága is csak közepes, azok sem egyenként, sem összevéve a megszokottnál

eltérő nagyszabású hatást nem gyakorolhatnak. A souterrain helyiségekkel való összeköttetést egy melléklépcső közvetíti.

Ezen alagsori helyiségek, melyeket tervező vendéglő céljaira kíván felhasználni, az utcarészben tűrhető világítást nyernek.

Megjegyzésem itt a következő: A kávéháznak fekvése és elrendezése a két alaprajzban majdnem ugyanegy.

Tehát az én tervemnél hiba, hogy a kávéház több teremre van felosztva. Ez ugyan nem áll, mert nincs felosztva, hanem csak dekoratív oszlopok által van tagozva, de a HAUSZMANN-féle kávéház csakugyan 5, egymástól élesen elválasztott részből áll és a vestibul által 2 teljesen elkülönített csoportra van szétosztva. Hogy a souterrain helyiségekkel való „szép összekapcsolása“ voltaképpen miből áll, az e lapokban már igen mulatságosan le lett írva. A HAUSZMANN úr billiárd helyiségei a sötét pincében vannak, az enyém, — valamint a díszes játszó- és külön szobák — az I. emeleten, melyhez egy díszes külön lépcső vezet fel.

Az én tervemnél hibául van felróva, hogy az alagsorhoz csak „melléklépcső“ vezet le, — nos, ezen melléklépcső bátran versenyezhet a díjazott tervnek „különösen elismerésre méltó“ 1.25 széles ékalakú fokokból álló „főlépcsőjével.“ De beszéljenek a számok:

A kávéházi traktus mélységek:

HAUSZMANNÁL utcai 5.80, udvari 5.70.

QUITTERNÉL utcai 6.80, udvari 6.70.

A kávéház területe mellékhelyiségek nélkül:

HAUSZMANNÁL a pincében $433\ m^2$, a földszinten $451\ m^2$, az I. emeleten 0, összesen tehát $884\ m^2$.

QUITTERNÉL a pincében $608\ m^2$, a földszinten $592\ m^2$, az I. emeleten $363\ m^2$, összesen tehát $1563\ m^2$.

Melyik a nagyobb szabású és különlegesebb?

A kávéházi mellékhelyiségekre a következő ítélet hozatott: HAUSZMANNÁL: „A kávéházi mellékhelyiségek kielégítők.“ QUITTERNÉL pedig: „A kávéházi mellékhelyiségeknek az elhelyezése jó, de területük csekély.“

Megjegyzem, hogy HAUSZMANN kávékonyhája $28\ m^2$ területű és a klosetek száma 4. QUITTNER kávékonyhája $26.6\ m^2$ területű és nála a klosetek száma szintén 4.

Tehát a különbség $1.4\ m^2$, de nálam

világosak a mellékhelyiségek, míg nálam sötétek.

HAUSZMANNRÓL így szól a bíráló: „és csakis az árnyékszékekre nézve volna kívánatos, hogy azok jobb világítást nyerjenek.“ Majd: „a kávéház földszinti és alagsori megvilágítása ellen lényeges észrevétel nem tehető.“ Csak az, hogy az alagsori helyiségek sötétek.

„Mindamellet, hogy a kávéház az épület földszintjének tekintélyes részét foglalja el, mégis sikerült az Erzsébet-körúti oldalon több üzlethelyiséget is létesíteni, mi az épület jövedelmezőségére kedvező.“

Ez HAUSZMANNÁL mint előny ki lesz emelve. Az én tervem bírálatában erről egy szó sincs, pedig nekem is „sikerült“ ugyanazon helyen több üzlethelyiséget létesíteni, még pedig sokkal nagyobbakat és szebbeket. Ebben ugyan nem rejlik valami kolumbusi idea, mert ez így van az egész körúton minden házban, de azért HAUSZMANN úr tervénél mint nagy előny ki lesz kürtölve.

Lássuk azonban tovább. HAUSZMANN tervéről így szólnak:

„A kapubejáratok, előcsarnokok, lépcsők nemcsak gyakorlatilag kedvezők, hanem diszpozíciójuk építő, művészeti tekintetben és áttekinthetősége és szabályossága folytán dícsérő megemítésre érdemes.“

QUITTERNÉL pedig így: „Az épület bejárata közlekedésre szolgáló fő- és melléklépcsők elhelyezése sikerült, megvilágításuk pedig jó. Hiány azonban, hogy a Vestibüle kicsiny.“

Ezzel szemben konstatáljuk, hogy a HAUSZMANN vestibulje $68\ m^2$, az enyém $66.5\ m^2$, a különbség tehát $1.5\ m^2$.

QUITTERNÉL továbbá így ír: „A főlépcsők elhelyezésénél, mint szerencsés gondolatot ki kell emelni azt, hogy a hivatal részére külön lépcső van fenntartva.“

Szerencsés gondolatot a HAUSZMANN-féle tervben azonban még ezen bírálat sem tud találni. Mert ha talált volna, bezzeg kürtölné nagy hangon.

HAUSZMANNÁL így perorálnak: „A hivatalos helyiségek elrendezése, hozzáférhetése célszerűen és szépen van tervezve. Egyes udvari helyiségek s a belső közlekedésre szánt folyosó kevésbé jó világítással bír.“

QUITTERNÉL csak rövidesen emlígy: „A hivatalos helyiségek elhelyezése az

első emeleten jó és célszerű, a hozzáférhetőség pedig kényelmes.“

Megjegyezmem alig szükséges, hogy ezen két hivatalos helyiséget egymással nem is lehet összehasonlítani. Itt egy díszes monumentális külön lépcső vezet fel a nagy világos előcsarnokba, kellő nagyságú és célszerű összefüggésben levő helyiségekhez, úgy, hogy még ezen bírálók sem tudtak kifogást találni, — az ottani hivatalos helyiség már e lapok 40-ik oldalán lett kellőképen „megvilágítva, mire rá is szorult.

De halljuk tovább az ítéletet, HAUSZMANNÁL:

„A lakások felosztása és célszerű be rendezése ellen kifogás általában nem tehető. Megemlítendő azonban, hogy az udvari helyiségek részben másodvilágítást nyernek, egyesek pedig, melyek a traktusok keresztezésénél fekszenek, homályos világításban részesülnek.“

QUITTNERNÉL így szól:

„Tervezőnek műleírásában hangsúlyozott azon célját, hogy a kérdéses épület jól és célszerűen beosztott bérház legyen, a jelen terv megközelíti, a mennyiben a lakások hozzáférhetése és elosztása jó s a körülmények is célszerű. Hiány azonban, hogy a belső közlekedésre szolgáló folyosó, különösen pedig a tűzfal melletti hosszú folyosók teljesen sötétek és rosszul szellőztethetők.“

Tehát HAUSZMANNÁL sötét udvari helyiségek vannak, a mint a lapokban már ki volt fejtve, de azért itt nem konstatálják, hogy rosszul szellőztethetők.

Nálam állítólag egy alárendelt folyosó teljesen sötét. Ez egyszerűen valótlan, mert a kérdéses passage mindkét végén lesz nagy légudvarok által megvilágítva. De miután én az efféle „bírálok“ modorát már ismerem, és tudom, hogy ők a terveket nem értik, ezért már tervmagyarázatomat szóról-szóra a következőképen irtam: „Minden mellék helyiség, még a legutolsó is, direkt világítást nyer a légudvarokból, melyeknek az épület magasságának megfelelő nagy méreteik vannak. Az a 4 klozet, mely a melléklépcsők mögött van, csak $\frac{1}{2}$ emelet magasságával bír, úgy, hogy fölöttük még nagy ablakok alkalmaztatnának a passage-ok megvilágítására, melyek e szerint mindkét végükön lesznek megvilágítva.“ A passage-ok

másik vége egyenesen neki megy a nagy légudvaroknak, melyek maguk is elegendők arra, hogy a passaget kellően megvilágíthassák.

Ha már a tervet nem értik, legalább olvasták volna el a tervmagyarázatot, az lett volna bírálói kötelességük.

Menjünk tovább. HAUSZMANNÁL így szólnak:

„Az alaprajzi megoldást illetőleg megjegyzendő még, hogy a telek gazdaságosan van kihasználva és az általános alaprajzi diszpozíció ellen legfeljebb csak az észrevétel tehető, hogy a beépített terület az udvarok térségéhez képest valamivel kevesebb lehetne.“

QUITTNERNÉL azonban rövidebben bántak el:

„Az udvarok terjedelme a beépített területtel megközelítőleg arányban áll.“

Hát ez mit jelentsen, hogy a „kevesebb lehetne“, elegendő nagy-e ezen udvar, eléggé világos-e, megfelel-e a célszerűségi és egészségi szabályoknak? Mindezen kérdésekre határozott nemmel kell válaszolni. A HAUSZMANN-féle terv túlságosan van beépítve, az udvarok és udvari helyiségek sötétek, az egészségi szabályoknak nem felelnek meg.

A nagy udvar területe HAUSZMANNÁL: $279 m^2$, QUITTNERNÉL $573 m^2$, tehát H.-nál „a beépített terület valamivel kevesebb lehetne“, nálam pedig „megközelítő arányban áll“, pedig több mint kétszer akkora.

Lássunk most egy más pontot. HAUSZMANN tervét így simogatják: Szerkezeti szempontból a tervezet ellen más kifogás nem emelhető, mint az, hogy egyes helyeken, nevezetesen a kávéház pilléréinél az építő anyag hordképessége a szélső határig vétetett igénybe.

A QUITTNERÉL pedig így lökdösik meg: „Szerkezeti szempontból az egyes falak különösen a toronyról, valamint az udvari rész kisebb ablak tengelyeinél, a tervezetknél nagyobb vastagságot igényelnek. Egyes nagy nyílásoknál pedig pl. a földszinti kávéháznál, valamint a folyosónál tervezett pillérek csak legkeményebb kőből vagy vasból készíthetők.“

Már e lapokban ki volt fejtve, hogy a pályázatnak és 1:200 rajzolt tervvázlatoknak nem a feladata, a falvastagságokat meghatározni. Ez a végrehajtási tervek feladata. A mi különben az én falaim vastagsága ellen tett észrevételt illeti, az

teljesen alaptalan: a rajzolt falvastagságok megfelelnek, a megterheletésnek és a szokásos vastagságnak és ugyanily falerősségekkel már igen sok épületet építettem, sokkal többet, mint a három bíráló együtt véve.

Hát az is hiba, hogy egyes pillérek csak kemény kőből vagy vasból készíthetők? Mi akar ez lenni? Az már úgy van az építészetben, hogy nagyon megterhelt pilléreket kemény kőből vagy vasból szoktak készíteni, nem pedig papírból. Ezzel ugyan a bírálók nem mondtak semmit, mégis ez a semmi szándékosan úgy van címezve, hogy a laikusban azon benyomást kelti, mintha itt veszedelmes hiba lett volna a „bíráló“ uraknak a legutolsó rendeletig ható alapossága által feltárva. Építőjoggal mondhatták volna, hogy a falakat téglából kell építeni, az ablakokat pedig üveggel kell bevágni. Mindezek megdönthetetlen mély igazságok, melyek azonban az iskolában, nem a bírálatban vannak helyükön, itt pedig csakis célzatos szándékkal vannak hangsúlyozva.

A bírálat így szól HAUSZMANNRÓL: „Az udvarokra és homlokzatok kiképzésére nézve ugyanaz mondható, mint az alaprajzra említve volt, hogy a tervezőt annak megteremtésénél szintén a jó ízlés és célszerűség vezérelte.“ QUITTNERRŐL pedig így: „A homlokzat kiképzésére elég ízléses és gazdag és az arányok tekintetében is jól sikerült. A kupola melletti végződés azonban nem épen szerencsések.“

Tehát a HAUSZMANN-féle homlokzatokról még ezen „bírálók“ sem mondhatnak mást, mint hogy tervezőt a jó ízlés és a célszerűség vezérelte. Ez ugyan csak kevés, de még ez a kevés sem igaz, a mint e lapokban már részletesen ki volt fejtve; az arányok rosszak, ideák teljesen hiányzanak, a homlokzatok az alaprajzzal folytonos ellenmondásban vannak. Itt tehát sem ízlésről, de célszerűségről sem lehet szó. Az én homlokzatomról magam is kénytelen vagyok elhinni, hogy jó, ha még ezek a „bírálók“ is kidicsérik. Mégis hozzáteszik, hogy a dicséretet gyorsan ellensúlyozzák, hogy a végzések nem épen szerencsések. Én megvallom, hogy még „szerencsés“ végzést nem láttam. Nem mondják, hogy alacsony vagy magas; könnyű vagy nehéz, rossz az aránya, szóval szakszerű kifogást nem tesznek,

csak ráfognak hogy a végződés nem „szerencsés.“ Ez alatt persze mindenki azt gondolja, a mit akar. Én pedig ezt nem tartom „szerencsés“ végződésnek.

HAUSZMANN homlokzatáról így szólanak: „Habár a homlokzat különlegességre igényt nem tarthat, mint ez az alaprajzra nézve konstatáltatott, a szép arányos kiképzés folytán a homlokzatok megjelenése kétségkívül előkelő és tetszetős.“

A QUITTNERÉRŐL meg emígy: „Egészen véve az épület külső kiképzésére mindenestre hatásosabb és a program szellemének jobban megfelel, mint az alaprajz, mely a követelményekkel szemben kisszerű arányokat láttat“

Ki konstatálta a HAUSZMANN-féle alaprajzra nézve a különlegességet? illően áll ezen különlegesség? Hol van az a szép arányos kiképzés? Hol a „kétségkívül“ „előkelő és tetszetős“ megjelenés? Ehhez a „kétségkívül“-hez igen sok kétség fér. Az én tervemnél még ezek a „bírálók“ is kénytelenek elismerni, hogy „az épület külső kiképzése hatásos és a program szellemének megfelel;“ de mindjárt hozzáteszik, hogy az alaprajz kisszerű arányokat „láttat“ (ó, szegény magyar nyelv!) Igaz ugyan, hogy ők maguk ugyanabban a bírálatban elismerték, hogy a lakások hozzáférhetése és beosztása jó és célszerű, hogy a bejárat, fő- és melléképületek elhelyezése és kiképzése sikerült és jó, mégis most egyszerre és az előbbiekkal ellentétben ráfognak, hogy az alaprajz kisszerű arányokat „láttat“, mintha nem bérházzal, hanem palais de justice-ről volna szó. Pedig épen az képezte a feladat lényegét, alaprajzban, beosztásban, át nem lépni a bérház arányainak a határát, a homlokzatban pedig nemcsak előkelőséget és tetszetőséget kifejezni, mert ez ugyan magától értetlik, — hanem lehetőleg impozáns, monumentális hatást elérni. Hogy ez melyik tervnek sikerült inkább, a HAUSZMANN-énak vagy az enyimnek, ezen kérdés eldöntését bátran rábizom a t. olvasóra.

Ha bárki ezen két bírálatot egymással elfogulatlanul összehasonlítja, azt fogja találni, hogy az én tervemnél a fő dolgok mind határozottan dicsérve vannak, hogy lényeges kifogás alig van, a mi van, az alaptalan; a HAUSZMANN-féle terv bírálatában határozott dicséret alig fordul elő, de igen lényeges

hibák vannak konstatálva, pedig a főhibák el vannak hallgatva. Még ebből a két tendenciózus iratból is lehetetlen azt a következtetést levonni, a melyet abból tényleg levontak és az urak talán hatalmukat és befolyásukat túl becsülték, midőn ennyire mertek menni. Velem is, másokkal is nem most történik először ily kiáltó igazságtalanság. Ed-

dig törtünk és hallgattunk. De figyelmeztetjük az urakat, hogy többé nem fogunk túrni és nem fogunk hallgatni és hogy igen rossz szolgálatot tettek maguknak is, a „győztesnek“ is. Elmondhatják magukról: „még egy ilyen győzelem, és elvagyunk veszve!“

A KIS HÁZ.

És mégis mindennek dacára! — Friss lehelet lengi át a szíveket; mindenütt új rügyek fakadnak, mintha népek tavasza állana ajtónk előtt — tavasz a szegények és kicsinyek számára is! Vajjon nem fogja-e kemény tél megelőzni? ki a megmondhatója. De hát e miatt kevésbé örvendjünk-e a csírázásnak és rügyezésnek? S tán kevésbé vagyunk feljogosítva arra, hogy a jövőt már most is a szegények és kicsinyek számára igénybe vegyük, a kik ránk több áldást fognak hozni, mint a gazdagság hervadó virágjai?

A ki megőrizte szabad nézését, az tisztán látja, hogy kulturánk csak alulról fölfelé haladhat fel, és az tudja, hogy üdvünk egyedül a szegények emelésében, szeretettel és örömmel való fölnevelésükben rejlik. A szeretet mutatkozik már ugyan itt-ott; még ugyan csak, mint kitűzött jelszó, de már ez is haladás — jóllehet csak a „jó modor“-hoz tartozik; hogy azonban csak az öröm képes háttérbe szorítani azt az irigységet, a mely a kicsit eltölti a nagy iránt, hogy a lelket valóban csak az igazi öröm művelheti, ezt korántsem fogják egyhamar elismerni és eléggé kiemelni. Az egyoldalú nazarenusság más, jobb étellel kecségtető ígéretei magukban soha sem fogják rábírhani a munkást arra, hogy a földi életre tartó igényeiről lemondjon. Az örömhöz való joga sokkal szebb, átalános emberibb, mint az, melyet a munkára tart; s csak ha eltiporják fajul sóvárgássá az élvezet után, és telhetetlen agyarkodássá minden nálánál boldogabb ellen. Ezért is a művészet, az esztétikai öröm tisztító hatása, mely a naiv lelkületet sokkal gazdagabban áraszthatja el mint a kritikailag képzettet, végtelenül sokkal lényegesebb, mint a hogy azt közönségesen tekintik.

Távol attól, hogy kellemes időtöltés

volna, egyike a nép legfelsőbb nevelőinek, — legalább kellene annak lennie. Minden oldalról meg kell minket közelítenie, hogy ne fogadjuk tehetetlenül mint feszes látogatót, hanem mint bizalmas jóbarátot üdvözölhessük. S így nem szabad a művészetnek, mely a néphez azért fordul, hogy ott csodásan friss erőt merítsen, a távoli magaslatokról jönnie, hanem a legközelebbi körökből; első sorban is a kis polgári osztály életét töltse be, hogy tovább hathasson. Nem fog tehát többé selyem uszályban suhogni, sem cothurnusban lépdelni, hanem kötöt vesz maga elé és nesztelen lépéssel megtisztítja, ott-honossá és barátságossá teszi majd a ház minden zugát és ezáltal megnyitja az érzékeket a magasabb nagyobb művészet iránt. Ezen fordul meg a dolog! Művészet ápolás nélkül, a szép iránti érzék hiányában a környezettel szemben, még a kis házban is, soha sem jutunk nemzeti műemlékhez, természetes művészetvirágzáshoz.

Persze a művészet pénzbe kerül, mindig pénzbe; de korántsem annyiba, mint a hogy közönségesen gondolják; legnagyobb részt az akaraton és az érzáken múlik. Ennek a fölkelését célozzák alábbi fejtegetéseink.

A nagyúri lakot, a stílszerű lakást az építész és a mérnök látják el. Könnyű a gazdag építető úrnak, hogy izlésesen lakják s nem is művészet az többé, nem élő művészet. Hogy áll azonban a dolog a kevésbé módos középosztály házával, lakásával? A művészet érdekében itt is már eleve ki kell majd nem egészen zárunk a nagyvárosit. A bérházban, melyet a pénzsomjas építési vállalkozó a legmodernebb gipszcidrázatokkal, a napról-napra szürkülőbb tapetákkal betapasztott, a melyekbe aztán a „drága és stíl-

szerű“ berendezést zsúfolják a mint épen lehet, nem lehet szó az egyszerű szépzeti érzék jelenlétéről.

Némit mindenesetre tehetünk, de erről tán alkalom adtával máskor! Figyeljük meg azonban pl. egyszer azt a házat, mely hivatásszerűen a német családi ház eszményét megvalósította és melynek azt megvalósítania kellene: a falusi paplakot. Eltekintek ugyan attól az itt-ott még található egyoldalú puritanismustól, mely a művészetben az ördög szeretőjét látja, — minek oka természetesen nagyrészt antik, „pogány“ művészeti eszményünk; — de hiányzik majdnem mindenütt a keresetlen szépség, a jellemzetes, az individualis. Sok falusi paplakot ismerek, Brandenburgban és Pomerániában; kivéve a pipafüsttől át meg átjárt tanulószobácska csöndes költészetét, kivéve tán itt-ott egy THORWALDSEN-féle Krisztust vagy pedig GUIDO RENI szentfejeinek utánzatát, a paplak majdnem mindenütt valamivel nagyobb különösen külsőjére nézve és csunyább, mint akármelyik módosabb parasztház. Az úrilak csöppet sem jobb; a szerény külvárosiház még sokkal rosszabb, s ugyanez áll a modern kisvárosi házra. A mily csodálatra méltó hatást tesz egy régi kis város görbe utcáival, magas oromzataival ferde, kis, fiókos emeletű házaival, szétosztott ablakaival: oly komoran hirdeti a modern, — mondjuk kerekszámban 1780 óta — épült kisvárosi utca, a buta tömeg érzékét, lakóinak bamba vásári ízlését, tétlen nembánomságát és vaskalaposságát. — Mi okozza ezt és kelle ennek így lennie?

Okozza ezt — a mi e jelenségnél bizonyára a legelszomorítóbb — a karakter hiánya úgy az építettőnél mint az építőnél; hiánya annak az egészséges és eredeti érzésnek, mely megfelelő akaratot is tudna teremteni. Egy lakástypus sines minálunk úgy kifejlődve, a mint azt a német parasztház magán viselte és viseli, a mint azt az angol egészséges érzeke régen mindenütt követeli. A nagyvárosi tervek ránk tukmálták a lakástypusnak egy a kapitalismustól összenyomorgatott karikatúráját; a kisvárosi polgár köműves mestere által a leghaszontalanabb szemét sablonok szerint épített és megelégszik ha megtalálja „Gute Stube“-ját, minden házias kényelemnek ezt a központját, a „Spiegelwand“-dal és mindkét világító ablakával. Hogy a tér elrendezés, annak lakhatóságát tételezi föl, azt alig sejti;

annál kevésbé mer itt követelőleg föllépni, mert ennek a mi mesterségünknek nyereszkedéssé való fajulása — hála az iparszabadságnak — bizonynyal oda juttat bennünket, hogy a bevágott sablonoktól való minden eltérést notorius butaságnak fognak nevezni.

S ezzel nem is túloztam oly nagyon a dolgot, mert a dressúra oly tökéletesen szorította ki jámbor kézműveseink átlagos agyából az önálló gondolkodás minden szikráját, hogy mindattól, a mit „még nem láttak,“ bolondul visszarettennek, a mi or is természetesen épen a legviszássabbat választják. S ezen mi meg sem iktözhetünk, mihelyt e jó emberkéek képzettségét szemügyre vesszük. A gyakorlatban ép azt tanulják el, a mi kis házaikat oly visszataszítókká teszi; s ha ezután holmi tovább kiképzési avagy ipariskolában külsőleg is pallérozódnak, elkezdenek antik profilokat és oszlopokat rajzolni, másolnak gyönyörű szép antik és renaissance diszítványokat, hozzászoknak végre előhaladott képességek mellett a német renaissance-i cikornyaművek fattyúhajtásaihoz és hamarosan tudják felvázolni a leggazdagabb stuk ház nézeteit is. Erre aztán vesz az ügyekvő ifjú jó csomó olesó mintaművet, a melyek eredményét már iskolai rajzlapjaiban is szépecskén becsempészte, és hivatottnak érzi magát arra, hogy bármely Piripócsot világvárossá alakítson át. A középkori alakzatokhoz, különösen a mi a fával való elbánási módot illeti, alig jutott valaha; kis házakat rajzolt csak, hogy az alakítás és konstrukció elemeit egészen schematikus mintaképeken tanulja meg, mert ha hiányzik abból a rajzfüzetből egy hercegi villa, mihaszna ember. Tényleg tehát mi mást sem nyer magától az iskolától, mint formula kincset, és nem formakincset, az antikból és annak alfajaiból, no meg azon együgyű meggyőződést, hogy most már tudja mindazt, a mit csak kívánni lehet és ezért eme hétszer megemésztett morzsák egész készlete több mérget rejt az ő számára mint táplálékot.

Én vagyok az utolsó, ki az antiknak értékét lejjebb becsülöm mint tanítási eszközt, a mely a szemet harmonikus formákhoz és viszonyokhoz szoktatja és kiképezi. A z alkotó építész számára a legnélkülözhetlenebb előiskola, melyben kéz és szem szigorú fegyelemhez szokik. De az átlagos építő- és ács mestert csak bajba keveri, az antikság begyakorlása, mivel-

hogyan tanuljunk rövidre van szabva. Biztos még sem lesz ezen formákban, ép oly kevésbé mint bármely más modor a díszítvényeiben; és csak bálványt szerez magának, mely őt minden új feladattal szemben határozatlan szolgátságba nyűgözi, és a melylyel semmit, éppen semmit sem alkothat. Mert hiszen az antik és a rajta alapuló építési módok kiválóan plasztikusan gondolkoznak. Az épület egyes részeit különös műformákba burkolják és ezekkel, meg ezeknek szigorúan rythmikus elrendezése által hatnak csak.

Ez a módszer tehát teljesen megtagadja a szolgálatot kis és egyszerű kivitelekénél. A műforma drága és ennek folytán vagy kontárkodni kell vele, vagy pedig takarékoskodni, a teljes rythmus egyformasággá törpül és ezenfelül csak erőszakosan állítható helyre; az egész mű nem belülről kifelé, organikusán, hanem sematice kívülről befelé nő. Nézzük csak meg már egyszer a mi kis házunkat: ajtaja szépecskén a kellő közepén, mindkét oldalról arányos nagy ablakok, valamennyi négyzetalakú kettős, ez már egy szent mysterium; ha nem symmetrikus azonnal „vak“ ablakot fülkéznek oda; az ablakok körül keretezés oromzattal, e felett egy szalagpárkány, ha a ház emeletes is, az ablakok a capó, tán holmi domborművel, melyen kopott gipszdíszítmény az idők romlását hirdeti, végre a merev antik főpárkány, lehetőleg száralmas konszolókkal, melyekről a festék csak úgy hámlik, mert a túlművészi ereszcatorna léket kapott, a fá párkány megvetemedett és a gipszet áztatja.

Ha meg nem számlálhatnád az ablakokat, ha eme tákolmány nem ringatna az ő sötétszürke öltözetével, amaz meg az ő kiabáló rózsaszínű ruhájával, és ha nem akadnál még a legkisebb vidéki városkában is házsámra: mint igazi kisvárosi házra, biz meg sem ismernéd évek múltán saját atyai házat! Ugyanez esett meg velem is!

Nincs egyetlenegy határozott, egy utóhatást keltő jellegző vonás sem!

A legsivárabb sablon mindenfelé.

Ha mestereink semmit sem tanultak volna művészetéről, úgy kevesebb borzasztót mutatnának föl, mint így; száz meg száz falu van, a hol a paraszt udvarok festőibben hatnak, mint a paplak és a község háza, melyekre böles kezét már az tette rá, ki „iskolákat végzett“, nem pe-

dig holmi naiv kőműves segéd. — Festőiben, mert ez a fő!

Mi általán véve arra vagyunk utalva, hogy a plasztikus, mely nincs vérünkben, festőivel pótoljuk. Festői mindaz, a mi sajátos, meghatározó, kiemelő, szerves. Festői hatást gyakorolnak régi városok, hegyi falvaink, pl. rajnai és hesseni mezővárosok, felső és alsó német, meg sweizi régi parasztházak. Nincsenek itt az elkorcsosodás minden fokaiból szedet^t odatákoltt műformák, nincs itt erőltetett szabályszerűség; minden egyes ház nyíltan és kereken kimondja: így legyen, így kell ennek lennie! Ez ad aztán character-t, s minden karakter magában szép és tetszik; igen, a jellemzetesség az egyedüli szépség, melyet kis épületnél elérhetünk; elbukik itt a gazdagság, a különféleség, a részarányosság, a díszítő alakok bája, el kell buknia gazdasági szempontból; a legtökéletesebb szépség tehát ki van zárva egy kis háznál. De a jellemzetes a szép legjobb része. Ez elérhető; pedig épen a formailag szépre, a kevésbé értékesre törekednek folyton és liába.

Fontos tehát az, hogy a karakteristikus felé vezető utat találjuk meg újra, azaz, mely a naiv, természetes, magától érthető felé kalauzol. Érzéktompító copfosság például, azt vélni, hogy az ablak keretezése a házat szépíti. Az ablak magában az a színes folt, mely festőit jelent: ez azon aesthetikai tényező, mely itt szóba jöhet. Ezt minden épérző elismeri, a mint azt a középkori profánművészet és ennek Szászbonban, Hessenben, Morelben elszórt nemes utódai is bizonyítják. Ha tehát minden áron mintaképeket kell tanulmányoznia, úgy ezek azon művek, melyeken az építőmester tanulhat is. Magától érthető dolog, hogy ha csak másolni tanul rajtok, ép oly okos lesz mint azelőtt volt. Megtanulhatja, mennyire természetesebb, elfogulatlanabb, egészségesebb meg gondolással számoltak be a régi mesterek az épített és a technika követelményeinek; csak buzdítást nyerhet arra, hogy a modern technikát modern igényeknek megfelelően, ép oly önálló biztossággal és frissen alkalmazza.

Modern igények — igen, ha azok benső érteken alapulnának! Fennebb mondtam, hogy nekünk még lakástypusunk, egy általános ősfőmánk sincs, mely szerint az egyes helyeket lakhatókká tehetnők. Belet szokunk lakásainkba, de az elrendezés nem vihetjük keresztül szükségünkhöz

mérten. Arról van itt szó, hogy a háziasszony érzéket nyerjen és nézetet alkosson, hogy kis házában a lakó-, alvó- és dolgozószobák, meg a konyha holfekvését határozott módon követelje, hogy érzékkel birjon a barátságos, természetes, izlésszerű iránt és azt követelje az építőtől is.

Ki kell vetnie magából az előkelőség haszontalan előítéletei egész seregét. Magas szoba előkelőbb, mint az alacsony. Jó, legyen nagy és magas a fogadó szoba, ámbár a rendes polgári viszonyokhoz mérten, melyek itt mindenestre tekintetbe jönnek, az ilyen tér nehezebben fülk, nehezebben diszítethető, úgy hogy pusztának, üresnek ne tűnjék föl. De ki mondja ezzel azt, hogy a kis szobák is ily túl magas méreteket nyerjenek? Csak a megrögzött nézetek copfja és a kényelembe merülő építetők.

E követelmény egyúttal külső szerves csoportosítást is feltételez.

Ki mondja, hogy a kis szobának ép oly nagy és magas ablakai legyenek, mint a nagynak? Csak a kőművesmester mérővesszeje! Pedig az ablakok különböző nagysága magával hoz egy motívumot, mely a külsőt kellemes assymetriában, eleven rhytmusban tünteti elő. A te egyenrűhás ablakkrutáid külseje agyon csépelt óra ketyegés, mely addig-addig bőszt, míg a bőrdőből kiugrasz. Csak egyszer meg nézni a wartburgi udvart vagy a majnafrankfurti sóházat: minden különös pipere nélkül élnek ezek a falak nemes rhytmus játékában, ép az ő karakteristikus szabálytalanságuknál fogva, melyek oly izléssel beszélnek a ház bensejéről!

Ki mondja továbbá, hogy a nagy szobában csakugyan két ablak, csakugyan két egyenlő nagy ablak legyen? Ki nem érzi, hogy mennyivel jótékonyabban árasztja el fényvel a szobát egy világító forrás? A tükröknek mindenáron az ablakok közt kell függnie: mért nem osztanak egy magános, de széles ablak állványt úgy be, hogy közepére tükröt tehessenek, a mi bájos motívumot mutatna? Hát a bevásárolható függönyöktől függjön-e, hogy csak egy méter széles és két méter magas ablakokat használhassunk? Rendezd függönyeidet úgy be, hogy szabadabb redőket vessenek s pompásan fogják diszíteni a csinos hármass ablakot! Inkább ne alkalmazkodjál az építőmester ügyetlenségéhez, ki az ablakokat külsejük szerint osztja be és így sokszor annyira szögletbe tolja azokat,

hogy a fal és ablak közé gyakran bútort sem tehetsz? Nem is más az mint szerencsétlenség, ha az ablakok külsőleg tarkán csoportosúlnak. A szobák fekvése már kívülről legyen szembeötlő.

Továbbá: miért mutatnak előkelőségre szárnyas ajtók? Mert a termekben megteszik hatásukat? Az ajtó sohasem szoba disz kisebb lakásokban, nem az a keretek és közök beosztásánál fogva, melyek olyannyira boldogítják a mi asztalosainkat. Hol a szobák gyakori használatra köttetnek össze, ott követeljük a toló ajtókat; különben minden egyes szobában csak egy oly nagy ajtót, hogy azon a bútorzat átférhessen, egyebütt csakis ajtókat, a minők mostani kamaraajtóink szilárd asztalos munkából; mert csak így lesz lakályos a hely.

A kis szoba nem tűr nagy arányú építészeti megoldásokat; az ajtónak úgy kell beleilleni az egészbe, mint a bútornak és ehhez mérten nyerjen alakot és színt. Tapetajtó csak ott alkalmaztassék, hol a mellékhelyekbe való bejárásnak határozott okokból rejtve kell maradnia.

Ugyanez áll a kályhára is. Az se legyen idegen a szobában, hanem disztárgy, s mindenekelőtt a házi kényelem gócpontja. De a tűzhely költészete rég a rege ködös világába menekült, kiszorította azt az éjszak-keleti német fehér kályharém, pótolja a rajnai szürke vaskályha. A kandallót jogosan száműzték ott, hol olesó fűtésről van szó, pótolják némileg az újabb amerikai kályhák, melyeket már tisztán praktikus szempontból sem ajánlhatunk eléggé. A tűz izzó hevét láttatják, bútor gyanánt szolgálnak, itt-ott még kezdetleges torzalakok formájukat tekintve, melegségük nem tikkaszt, hanem magukhoz csalogat enyelgő csevegésre és a mellett híven őrzik a parazsat is. A jómódu Angolhonban mindamellet sem mondanak le a kandallókról; sőt szívesen pazarolnak több fűtőanyagot is, a mennyiben a kandalló rendesen a hideg ablak oldalon van. Ily módon azonban gyorsabban elegyedik a hideg ablaklevegő és a kandalló melege, mi közepes szoba hőmérsékletet, barátságos helyeket szolgáltat az ablakoknál.

A fűtőtestek ezen fekvésének még az az előnyük is megvan, hogy a kémény a fronton emelkedik ki. A kürtő, éghajlatunk alatt, lényeges része a háznak és megérdemli, hogy a külső megjelenésbe mint karakteristikus mozzanat folyjon be. Mig

nálunk a kémények esetlen görög ládáink sima fedeleiből tehetetlenül bukkannak ki, akár csak egy kimázolt ördög lólába: addig Angolhonban és Amerikában a kis ház egyik fődisztét képezik. Nem mindegyik szép a hatásuk, de ez inkább a művész bizarr izlésében fekszik, mint a motívum kiképzési képességében. Németországban sejtelmük sincs, ho y épen a szükséges bajokból feltűnő diszt alkotásnak, sőt alkotniok kell, hogy épen ezek követelnek aesthetikai kiképzést. Ezt mutatja pl. a fedélsatorna is. Elkorcsosodott görög templomi párkányzatok miatt egészen megnyesett bádogosmunkák váltak szükségessé a víz levezetésére. Kis helyen természetesen sohasem rendes a kivitelök, minek következménye aztán az, hogy folytonos javítgatásokra szorúlnak és hogy a szobaplafond szélein nagy sárga foltok láthatók. Az egyszerű, széles eres nemcsak szebb, mert tömör, egész árnyékot ad, mert a kis ház főpárkányának kis motívumát nem kisebbíti, hanem határozottan praktikusabb is. Az egyszerű, ráillesztett csatorna, egynehány cifra rhythmikusan rendezett tartóival és természetes rézszínűben még nagyobb diszt kölcsönöz és nem póteszköz többé.

Ugyanez áll a levezető csőre is. Ügyetlen fáradsággal ütünk számára rést a túlművészies főpárkányon át és szégyenkezve mázoljuk be kőfestékkel, a helyett, hogy ott pompáztatnók a falon és cifra tartókkal szemmel láthatólag oda erősítőnk, vagy — főképp vidéken — valami phantastikus vizszórával helyettesítőnk, melyből a vizsugar messze kivetteinek a széles kőlapokra s így ennek egyhangú locsogása otthonos szobácskánkat még kedvesebbé tenné.

Mindeme, alapjában véve oly egészen természetes követelmények, melyeknek eleget tenni minden építető köteles lenne, a mennyiben nem kerülnek többbe, mint az eddigi copfos cifrázat-tákolmányok, tökéletesen megváltoztatnák a kis ház kinézését. Valósággal természetes, sajátos kinézés nyerne, akár egy középkori ház; jóllehet nincsenek színes ablakai, mert azok csak oda valók, a hol világosságra van szükségünk és mégis csúnya kilátásunk volna. A tükörtábla tekintetében már rég túlvagyunk a középkoron. Ha az építő bájosan csoportosít, alig van szükség holmi diszműre. Pazarlása mindent kisebbnek, alárendeltnek tüntet föl, csökkenti a ház egész mértékét. Egy főmotívum elég a

kis háznak; legyen az tető, kapu, erkély, karzat vagy csak nagyobb ablak is, avagy ezeknek hosszú sora, mely mintegy emeleti felső teremnek megfelel. Erre a motívumra fordítsuk aztán azt a gazdagságot, a melyet csak alkalmazhatunk, a többi épületi részek mind csak ennek alapjaként tűnjenek fel, mely természetesen tapethez hasonlóan még kevésbé feltűnőbb különféleséggel jeleníthető meg, mindig azon feltevással, hogy az elegendő nagy, sima felületek a teljes egésznek a kellő nyugodtságát megőrzik.

A lépték kedvéért azonban ne bánjunk el aztán kislelkűen a diszszel, félénken a színnel. Utóbbi különben a mint azt újból és újból hangsúlyoznunk kell, — a jövő. A kis háznál melynek disze egyszerű, nyers és kirívó legyen, az egyszerű, erősen piros, kék avagy aranybarna vonal hatásosabb, mint egy egész párkány — és olcsóbb is. Hogy múltóbb, az nem tesz semmit. A diszpárkányzat is ki van téve a mostoha idő vasfogának, sőt mi több, helyreállítása a kisvárosi kézműveseknél drágább, bajosabb és csak látszólag maradandóbb mint a mázolás megújítása. A megfestésre nem is szorul. Már a különböző anyag természetes színénél fogva is tetszetős különféleséget mutat. S ha az olcsóbb lemezfedél javára még a szép, hagyományos cseréptetőről le is mondunk az ő meleg színével együtt, akkor is megteheti a különféle hatást a fa, téglá, kő és vakolat. Csak mi mutassuk ki nyíltan, miből készült a ház és ne üzzünk szemfényvesztő művészetet. A fiókos favázás háznak, különösen ha magában áll, megvan a maga joga tűzmentességi magasabb igényeink dacára is; különben vannak már oly szereink, melyek, a fát egyszerű beeresztés után megégéhetlenné teszik. S ha a gerendázat fát kívül, láthatólag helyezük el, a ház benseje, melyben nem könnyen üthet ki a tűz, jobban lesz biztosítva a tűzveszély ellen, mint ha a ház kívülről masszívnek látszik és a fák bent szabadon vannak. Egy rovátkos fákból álló csinos fiókos házat létrehoz még a mi romlandó ács munkánk is, és azonnal elevenebb karaktert, sajátosságot nyer, nevezze azt bár „póriás“-nak is elkényeztetett izlésünk. Parasztosnak látszik az ablak előtt alkalmazott régi csapótábla is, mely pedig a kisvárosi és falusi izlésnek megfelelően, a legegyszerűbb és ez okból legcélszerűbb ablakvéd. S mily pompásan hatnak ezek, ha izlés-

hez mérten aesthetikailag alkalmazvák! Keretük az ablakhoz a legtermészetesebb, s ha befestésüket az ablakkal megegyezően jó karban tartjuk, megkétszereződik szélteben a szines folt, melyet az ablak aesthetikai motivum gyanánt tüntet fel, és ez majdnem mindenütt előnyül szolgál. Ennek tudatára Frankfurtban jöttem. A majnaparti utca házai minden disznélküliek; alig lát az ember párkányzatot, csak ablakot ablak mellett. De a minden ablak előtt levő széles védablak oly egyöntetű motivummal tüntetik ki az egész ház homlokzatát, hogy a kanyarodó utca menetével együtt, csak összhangot mutat, szőnyeghez hasonlóan hat; mindenestre fényes a berlini lovagutcahoz képest.

Nagyjából jegyezzünk meg még egy dolgot. Faluhelyen és a városkákban az ablakok külső izléses diszei gyakran a virágok. Törekedni kell itten arra, hogy a virágok alatti lapot architektonice alakítsuk, azt mint említett diszt az egész házképbe beilleszszük.

Hasonló a dolog az ajtó előtti ülőhelylyel. Menynyi kisvárosi költészet rejlik a házküszöbe előtt folytatott esteli csevegésben! De hát már szégyenli a derék zöld pad, — a melyet még itt ott fellelhetünk az ablak alatt — az ő elmaradott ósdiságát; alig hogy egynehány széket kitesznek úgy egy-egy nyári alkonyat élvezésére a ház előtt.

Mért nem jeleznek a vendégszeretet és őszinteséget ez által, hogy ily helyeckét készítünk építészeti kivételben? Hiszen ez ősidőktől fogva való, nemzeti esen eredeti. Igen, de mikor az „kisvárosias“!! — Nos, akkor népünk jövője korhadt alapzaton nyugszik, ha ezt gyalázó jelzőnek tekintik. A kisvárosban, faluhelyen növekedik nemzeti erőnk. Ha a kisváros nem egészséges, nem természetes, nem bensőleg erős és elégedett: bizonyára nem teremt nagyot a nagyváros csirázó talaja, mert a nagyváros újító elemei nem a saját elméjéből fakadtak, hanem kívülről szivárogtak be.

Röviden összefoglalva mind, a mit a kis házról felhoztam, oda jutunk, hogy paraszti építészetet teremtsünk meg. Véleményem szerint erre leginkább van szükségünk. Az itt elmondottakat a laikus

is megértheti, meg is kell értenie; úgy kell azt megtanulnia látni, hogy máskép sose láthassa.

Itt, szobája négy fala közt, képezze ki nézetét, szemét, jó érzékét, így aztán kifogja nyitni szemeit kint is és nem csapja majd be magát valami műtörténeti álarcosdi által, melynél ugyan balgán észreveendi „tudatlanságát“, de a melyet nem elég önbiztonsággal fogad arra, hogy a hamis építészeti csecsebecséket egy nyers, „silány ostobaság“-gal félrevesse.

A külföld — sajnos — előbbre áll e tekintetben mint mi, különösen éjszaki és nyugati rokonaink. Elöttem fekszik „Scribner raktárai“-nak (New York 1890. május, június és október) néhány füzete, melyekben a felfogás életfrissességét mutató házak egész sora van nyilvánosságra hozva és én szégyenemre kértem önmagamtól, miért nem tehetjük ezt mi is? Az angoloknak és amerikaiaknak oly izlésük van, mely specifikusan aesthetikai érzékre nézve jóval alantabb áll a mienknél. Hiszen sem festő, sem véső, sem építő kezdeményes korifeust nem mutathatnak föl: és nem is lehetne engem hatalmasabban félreértetni, mint, azt gondolva, hogy angol izlést akarok oktrojálni. Mindemellett az angol szászok, a mi a lakóház építését illeti, messze előttünk vannak.

S verjük csak kiméletlenül mellünket, kérdvén mikép lehetett ez?

Építészünk kiváló művészek. De csaknem mind akademikus, s közönségünk a legszélesebb körökben is annyira szivós, hogy mi még angol divatot is, mindent a mi csak szürkül szemünk előtt, majmolunk, az angol ch ar a k t e r t azonban sohasem tartjuk utánzásra méltónak! L e n n é n k m i n d e r r e k é p e s e k m i i s, s ő t m é g s o k a l t ö b b r e, csak meggondolásunk tárgya jó magunk volnánk. Cselekedje meg ezt a laikus. A művész a piac számára készít; szivesebben fog dolgozni ő is az értelmesebbnek.

Majd ha a nép természetes műérzékében mentsvárunk támad, majd ha szűkségét érezzük annak, hogy egész környezetünket mesterkéletlenül alkossuk szépre, akkor majd ez a művészet is azzá lesz a mivé legszentebb hivatásánál fogva válnia kell: az egész népnek örömhöz való nevelőjévé!

SZOBÁNK.

Ha előző cikkünk, különösen és főleg az építész és az építetöt illette, úgy most már magukhoz a lakókhoz szeretnék szólani. Ismét csak a mi művelt közép-osztályunk lebeg ezúttal is szemem előtt. A gazdag embernél vagy az építész és kárpitos pótolják a gondolkodást, és hogy elkényeztetett ínyét kielégítsék, törik magukat a divatos liferánsok, a kikiékek ugyan hiába szólunk aethetikáról; vagy pedig anyagi eszközök semmiféleképpen sem hátráltatják őt abban, hogy művészeti finom érzéke teljes kielégítést nyerjen az alkotásnál. Mindenekelőtt azonban arról van szó, hogy művészetet, vagy legalább érzéket a művészet iránt belejtsunk a kis emberbe, a népbe, abba az emberbe, aki „berendezkedik“ s a kinek jövedelmét be is kell osztania tudni.

Többnyire nem ilyené a ház, a melyben lakik; a szobák többé-kevésbé a bérkaszárnnyák sablonjait mutatják az építész és építetű kegyelméből; az égtájakkal, a szoba beosztással, szoba nagysággal nékie nem kell törődni, azt már elvégezték nélküle is.

Készen találja már a tapetákat, a mennyezet festéseket is, — no, de még milyeneket! Mintha nem is hártya volna szemünkön, hanem tán bivalybőr, annyira érzéketlen az már; ha azok a legújabb stílű kiabáló óriás virág mintázatok nem szemünkre, hanem a fülünkre hatnának, úgy bizonyára öt percig sem tartanók ki eme helyiségekben! Annak, a ki megtanult látni, itt csak két radikális eszköz áll rendelkezésére, a melyek azonban pénzbe kerülnének és még azonfelül a művelt házi úri tyrannust meg is fogják sérteni: átragasztani egy jó, lehetőleg neutrális, ançien, szépen stilizált mustrával vagy ami tán még jobb, olajfestéssel bevonni. Ha utóbbi esetben a falsíkok egyes, más színű vonalakkal kereteztetnek be, ha egy nyugodtan elváló sablonozott Fries alkalmaztatik a mennyezet alatt, úgy minden körülmények között a legjobb éretett el. Mert minden nagyobb fal szőnyeg terület — csak gazdagabb szoba fala osztható meg kellemesen alapzattal és merőleges tagozással — utóvégre is a minta egyhangú rythmusának ismétlődése folytán különösen akkor, ha az élénk és élesen határolt, bizonyos kényelmetlen fe-

szélyező érzéssel lép fel és bizonyos sívárság, a mely egészen az iszonyatig fokozódhatik. Mindenki, a ki csak megolvasta lázas állapotában a tapeta virágait, tudni fogja, hogy az az egyhangú rythmus, mint egy taktusban lehulló bunkócsapás hat az agyvelőre. Hogy a tapeta valami „finomabb“ dolog, az egyszerűen elfogultság. Természetesen, szükséges egy bizonyos réteggel bevonunk a falat, hogy elkerüljük minden legkisebb szög beverésénél a habarcs réteg lepotyogását; aki azonban izlése felől nem egészen biztos, különösen a házi úr, aki minden házbérfelemelés után új lakókat várhat, az válaszsza inkább az olajfestékes bevonást egyszerűbb, ha nem is szegényes lakásainál, — hanem persze a szeméttapéta az még olcsóbb. Ennek nevezetesen a hálószobáknál kellene megtörténni, már egészségügyi szempontokból is, hogy a falak többször nedvesen lemoshatók legyenek.

Egy másik elfogultság a tükör síma parkett padló. Hogy mintázata tetszetősen hat, azt el kell ismerni; de hogy meg nem mosható, az egy végzetes kellemetlenség, és hogy egy mesterséges jégpályát lakályosnak mondanak, az csak azon suggestio alatt lehetséges, hogy az valami „finom“ dolog. Mellesleg megjegyezve: egy kedélyes tucat ember nem tehet nagyobb szolgálatot az emberiségnek, mint ha mindazt, a mi idéző jel között jelent finomat, lelke mélyéből megveti, mert csakis így törhető meg a kedély és individualismus nélküli előítélet zsarnoksága.

A parkett a táncterembe való; a lakásba pedig a szőnyeg, — de a kiporolható! Közepesen kiállított lakások számára kitűnően alkalmas az a bécsi úgynevezett »Stabfussboden,« ellenben a vastagon fedett mázolt padló barbarizmus, mely tökéletesen mutatja is kulturánk magasságát. Kétségkívül nagy jövője van a linoleum bevonásnak, melyen igen kellemes járás esik, könnyen és alaposan tisztogatható, a hangot tompítja és a melynek kellemes, természetes színe reá nyomott minták által még aeszthetikai hatásban tetemesen nyerni fog, (— a mostani mintázatok még bizony elég tarka-barkák). Csak eleinte rendkívül kellemetlen az átható olajszag.

Ismét egy másik előítélet a menyezetre ragasztott rosetták és gyps-párkányok szükségessége.

Természetesen egy éles sarok, fal és menyezet között igen keményen hat; ha azonban lehetőleg nagy negyed körbe homorúl, úgy tízet tehetünk egy ellen, hogy ezen vouta stilszerűen helyez befestése a belső teret hasonlíthatlanul jobban jellemzi, sokkal harmónikusabbá teszi, mint az a gyps koszorú, különösen pedig az az új módi, rokokónak csúfolt, mely szabálytalanul van összeróva, a hogy épen kiadta a mustra. Ha már a hatást fokozni akarjuk, úgy határoljuk a festék voutát két oldalt finom profilokkal, amelyek a külső architektúrára ne is emlékeztessenek.

De hát persze beszélni lehet eleget! „Igen ám, csak hogy azt mind megkövetelik ám, — mondja a házi úr — és meghajolva ez előtt az eltompult ízlés előtt, én nekem is fel kellett szögeztetnem azokat a modern gyps-díszítményeket!” — De ha csak legalább arányosak és kifejezőek lennének! Még korinthusi főpárkányt, vagy román köríves képszéket is alkalmaznak, persze gypsből, csak hogy belejőjön a szobába is az az architektúra,“ ugyanazon architektúra, a melyik azután ismét a kályhánál, ajtóknál, no meg a bútoroknál is fellép. Azokat a tagozásokat értem ugyanis, a melyek itt egész a jou-jou nagyságáig elkorcsosodva, a külső nagy architektúra tulajdonképeni jellegző tagozatait majmolják, a melyek főleg a különös statikai vonatkozásokat fejezik ki, mint pl. a teter és támasztó tag viszonyát, a csatlakozás és koronázás létrehozását, tehát nevezetesen az oszlopokat, oromzatokat, konszolokat, hermákat, főpárkányokat stb.

Oly jelenség ez, hogy általános esztetikai szempontokból egy rövid kitérést megérdemel. Nem régiben LÜBKE VILMOS a „National Zeitung“-ba írt egyik értekezésében azt a találó megjegyzést tette, hogy már architektúránk túlterhelteket, eltörpül, szétfoszlik épen az által, hogy minden lehető és lehetetlen műipari formát vesz fel. A virágzó műipar jobban befolyásolja az építészetet, mint a hogy az kívánatos lenne. És ez tökéletesen igaz. A mi gyps architektúráinkban ez már a túrhetetlenségig megy.

De LÜBKE rögtön megemlíthette volna, hogy ez csak egy sekundaer jelenség, hogy ez visszahatása egy sokkal nehezebb be-

tegségnek, az építészeti befolyásának a műiparra. Az egészséges antiknak, a naiv oriensnek soha se jutott eszébe, hogy elegyítse a háznak és bútornak a formáit. Csakis ott utánoz a műipar építészeti formákat, a hol symbolizálásról van szó, a mi kívül esik a közönséges képző törvényeken, például, ha egy egyiptomi sarkophag, mint a MENHERESÉ is, a hullalakását képezvén, egy háznak alakját nyeri. Csakis a hanyatlás korszakaiban találtak örömet az ilyen elfajúláson, mint a hogy azt a berlini múzeumban levő római kastrum formájára alakított melegítő készülék mutatja. De azután a középkor a római fejlődés szakában, már a szentek faragott szekrényeinek rituális symbolikája által is, az építészetet bevitte a műiparba. De még csak úgy igazában, a gothika szorította bele kivétel nélkül az egész művészeti tevékenységet az ő merev, kimért systemájába. Mivel azonban ez a systema kérelhetlen logikus konstrukción alapult, még legtöbb joggal bírt arra, hogy a műiparra is kiterjessze törvényeit. A legmagasabb toronyfiálék krabbái lényegileg alig különbözöen kezeltettek, mint, teszem, egy bronzlámpa krabbái. Mindennek dacára ez a művészeti modor az elegyítést még sem vitte oly messzire, mint a renaissance. Midőn ez utóbbi került az uralomra, még mindég élt a gothikus alakítási modor és az át is származtatott. Most elérkezett az új formák és alakzatok egész világa, melynek a nagy és tehetséges mesterek a legnaivabb örömmel, minden kritika nélkül átadták magukat. S így kerültek a szekrényekre, bútorokra, az oszlopok, pillérek, ívezetek és párkányok, tabernakulumok és oromzatok.

És csak midőn azon építő modor, a mely különösen a támasztó tagot és a terhet tartja szem előtt, tehát az állványos stíl felváltatott a rokoko keretező stílusa által, csak ekkor tűnt el egy időre eme befolyás. Innen van az is, hogy a rokokónak ténykedései, a mi a bútorzatot illeti, épen oly eredetiek, mint gáncs nélküliek is, a mi mellett azután természetesen ép úgy mint jelenleg, egy visszahatás az építészetre volt észlelhető. Az antiknak második visszatértével azonban az önálló műiparnak eme utolsó virágzása is eltűnt. A mi az első renaissanceban csak naiv, formákban való dúszalkodás volt, az a másodikban már az antik művészeti törvények benső, öntuda-

tos ismeretévé vált, a mely azonban igen gyorsan, nevezetesen a külömben genialis BÖTTICHER aesthetikai félszagségei folytán, unalmas regulává fajult. És ismét megelőzte az antik építő formák kikutatása a butorzat formát úgy, hogy ismét a legtökéletesebb és egyedül szép bútorzati műdarabot az képezte, a melyik szépen pillérekkel volt körültámogatva és oromzattal szigorúan lefedve.

Attól az időtől fogva, körülbelől húsz esztendeje, mint tudjuk az összes stílusok ismételten és újból felszínre kerültek, anélkül azonban, hogy mi egészséges, erős életnedűt tudtunk volna belőlök szívni. Mellettök a művészet csak szó-fia beszéddé vált és ismét kell, hogy tökéletesen a lélek, a szív kifejezőjévé váljék.

Amit így a bútor alakítási törvényeiről csak érintőleg mondhattunk, az közvetlen alkalmazást lel a mi bútorzatunknál.

Ezzel természetesen egy új, különösen szomorú tere lépünk. Műiparunk egyetlen ágazata sem mutat fel oly beteges fejlődést, mint a bútoripar. Hisz elismerendő, hogy lehet olcsón és egész kitűnő kiállításban, fényűzési berendezésekhez jutni és hogy a gazdag ember persze kissé kérdéses divatos izlése, minden lehető irányban kielégítést nyerhet.

De bizony másképen áll a dolog, — még pedig sokkal rosszabbul, — a célszerű, kényelmes, az egyszerű polgári berendezéssel, és sehol sem olyan találó Reuleaux korbácsütése, az „olcsó, de rossz“ mint épen itten. Mindennek „valami után“ vagy „valami szerűen“ kell kinéznie és így lesznek a luxusformák a legsilányabb módon gyári formákká és gyári árúkká elsatnyítva, a mely zöld fát, rejtek ajtócskákat és fiókocskákat, megvetemedő furnir lemezeket, karikirozott faragásokat, profilokat profilokra halmoz össze-vissza, úgy, hogy igazán szánalom foghat el bennünket. Az értelmes asztalos elpanaszolhatja mindenkinek, a ki meghallgatja, hogy az ilyen féremunkát egyenesen követelik; mert hát mindennek „modern“-nek kell lennie; a verseny olyanannyira megrontja az árat, hogy kell csalni — röviden a régi, utálatos nóta!

Természetesen az, akinek ilyen berendezés jut osztályrészeül, az négy esztendő múltán csupa ruina között találja magát, és még hozzá azzal a szép „modernitással“ végire is járt, mivel azóta már ismét egy

új bolond divat szerint enyveznek, faragnak és esztergályoznak!

Tehát a kevésbé tehetős, azaz a nemzet tulajdonképeni és életerős ereje, berendezkedése alkalmával eleve oly kérdéssel találja magát szemközt, a melyet csakis az a kedvező véletlen oldhat meg, hogy egyszerű alakú dolgai kiválogatásánál ama kevés mesteremberek egyikéhez kerül, a kiről alkalmasabb jelző hián, azt mondjuk, hogy „solid.“

De hát csakugyan nem létezik más mód bútorok olcsó előállítására, mint a lucfának haszontalan furnierral és profilokkal való összeragasztgatása? — Midőn néhány évvel ezelőtt a berlini műipari muzeum pályázatot írt ki olcsó bútorok előállítására, első ízben próbálta meg a jó tülevelű fa, elburkolás nélkül érvényesíteni magát.

Különösen kivált egynehány igazán szép megoldása az íróasztal, ágy, szék stb. kiképzésének; de a mozgalom minden eredmény nélkül maradt, és pedig egyrészt mivel a legtöbb még mindig elég drága volt és másrészt mivel a stíl felfogás, — itt OTZEN remek vázlatai vannak szemem előtt — de még a jegenyefenyő és lucfenyő világos árnyalata sem tudtak jól beleilleszkedni szobánk általános stílusába.

Mindazonáltal az egyetlen lehető módnak, hogy az olcsó bútor kérdését megoldjuk, azt tartjuk, hogy a hazai fát, a könnyű fát alkalmazzuk, — oly megoldás lenne ez, mely hivatva volna egyszersmind a mi elhaló stíl érzékünkbe kis életet lehelni.

Mivel a mi tülevelű fáink fényezve nem állják ki az összehasonlítást a tölgy, diófával vagy más egyéb luxusfákkal, úgy hát forduljunk, a festéshez és hagyjuk a színt, az egyetlent, a mely teljesen új fejlődésekre még képes, uralomra kerülni szobáinkban is, úgy mint házhomlokzatainkon. De valahogy rosszabbá ne tegyük az újat, mint a milyen a régi volt, a mennyiben igyekeznénk a fenyőfát sötétrefestéssel és erezéssel a diófához hasonlóvá tenni!

Ez az alapjában véve oktalan bepamacsolás, a mely ajtainkról mai napig sincs teljesen kiküszöbölve, helyesen mutatja, mily határtalanul gondolatszegények és stíltalanok bizonyos egyesek. A helyett, hogy engednék a mázolás mint mázolás tervére jutni, a helyett, hogy belőle motívumokat vonnának le a díszítésre, egy szabálytalan vonaltömkeleg kiabál ránk:

én erezés vagyok, de nem ám igazi erezés, óh nem, — pingált erezés, valami különleges művészi dolog!

És még a mi korunk azt hiszi, hogy egész fölényvel mosolyoghat a „Szent-ivánéji álom“-ban a játék fölött!

Merészelnék meg csak egyszer a szokott vágányokat elhagyni, de alaposan, dobjuk sutba az összes felenyvezett profilokat, elégedjünk meg a síkok számára egyszerű keretekkel és mélyítésekkel és szorítkozunk a mi a lábakat, konszolokat, koronázásokat illeti, a legegyszerűbb esztergályos munkára. Ezeknek a legegyszerűbb formáknak azonban adjunk azután karaktert a megfestés által.

Ennél csak céltudatosan kell eljárunk és minden emlékeztetőt arra, a mi különben csak finom, bonyolult asztalos munkával érhető el, szorgosan elkerülnünk. A szekrény formájú részeknek adjuk a legegyszerűbb síma formát, amennyiben a szemöldök deszkát csak valamelyest ugratjuk ki és a koronázást jelzőleg, kifürészeltetjük; a lábak számára pld. az X. formájú asztallábaknál, szintén az egyszerű lapos formát választjuk, a melybe csak a kanyargó vonalak menete oltja a bájt. A nyersnek látszata rögtön legyőzetik, ha a festés hatása körébe lép. Ehez választunk egy sötét, semleges, fedő színt, hogy szobánk megszokott szín hangulatán belül maradjunk és emeljük a bútort arany vonalak és ékítmények felrakása által. Az aranyat szükségesnek tartjuk, hogy kiegyenlítsük a fényezés elmaradása okozta hiányt, melynek gazdag fényjátékát maga az úgynevezett „Lack“ sem képes pótolni.

Célszerű a bútor síktükreit alaptónusban tartani, hogy azokon sötétebb, többé kevésbé gazdag sík-ornamenst alkalmazunk és ezen tükrök keretezését a tapetákkal egybehangzó színekkel kezelve, a bútorzatot még inkább belevonhatjuk az egész szoba harmóniájába.

Azon kísérletek után, melyeket magam számára készítettem, bátran állíthatom, hogy az ilyen bútorzat, távol attól, hogy csak valamivel is mögötte állana a szokásosnak, gazdagabban és mindenekelőtt hasonlíthatatlanul eredetiebben hat, mint amaz. Eleve ki van zárva az egyszerű alapformáknál fogva, minden stílörültség, és a diszítések szigorú kezelése is feltételeztetik.

A ki előképeket óhajt, az tartsa magát az angol mintákhoz, melyek már az ilyen

célokra előkészített finom érzékű átalakítását mutatják japán és chinai formáknak. De nem ez az egyetlen üdvforrás. Azt önmagunkban kell keresnünk!

Megfontolandó lenne, hogy azok a részek, melyek gyakori érintkezéseknek vannak kitéve, ne mázoltassanak fedőfestékkel már célszerűségi szempontból is, mivel lekopnak. Ez azonban nem szerencsétlenség, ha csak értünk az ebből levonható diszító motívumok alakításához. Ülések, támlák számára az egyszerű színű és fényezett fafelületek helyett bőrt, szövetet, vagy pedig a középkornak oly kevéssé ismert bájos kárpitozó modorát, az elemelhető vánkosoást alkalmazhatjuk. Egyébiránt egy mázolás ép oly könnyen és olcsóbban újíthatunk meg, mint a fournirozott bútor fényezését; — megemlítendő még az is, hogy fényezett olajfesték mázolás igen jól tűri a szapannal való mosást.

Mindez persze csak jelzés, amelyeket első sorban egy arra való bútorgyárosnak kellene befogadnia, mert a mi a bebútorozási terveket illeti, még nem jutottunk oda, ahová a lyrában, a mely utóbbi szükségletéről minden modern ember maga gondoskodik.

De ha a formaalakítás a gyárosnak vagy a rajzolónak kezében fekszik is: a kiválasztás és így a gyártmány elismerése és méltánylása mégis a nagy publikum kezében van.

Egy kis választékossággal kellene vásárolni, nem szabadna a saját ítélőképességről szegénységi bizonyítványt kiállítani az által, hogy elfogadjuk azt a haszontalan szólásmódot. „Hja kérem, ezt vásárolja manapság mindenki.“ S aki mégis elfogadja, az legyen egész biztos afelől, hogy az ő szolgál lelke az egész nemzeti fejlődésnek egy szellemi rugással szolgált. Mert hisz a mai termelő viszonyok között tényleg nyomást a gyárosra csak a kizárólag jót követelő publikum útján lehet gyakorolni. Szeretnők látni azt a céget, ha még olyan nagy is, a mely a kétszázadik kérdés-ködésnél: Adhat ezt és azt? nem tartaná ezt a cikket, ha az első ötven kérdés-ködő le is lesz főzve a „modernre“ bedresszirozott kereskedősegéd vállvonogatása által. Csak nem szabad elfeledni hogy itt a tucat embernek „genirozása“ elragadja tőle a lehetőséget, hogy az ő intelligenciájának készletét is a nemzet szellemi kincsének növelésére fordíthassa.

Az eladók haszontalan fecsegésével szemben az udvariasság bűn és a gorombaság erény, — feltéve persze, hogy az ember saját véleményét és meggyőződését veti latba.

Csak követeljünk solid, egyszerű, de mégis stílszerű bútorzatot: egynehány esztendő, és meglesz.

Természetesen: stílszerű! Az az áldatlan stílzavar! Nem bocsátkozhatunk újból a stíl feletti tárgyalásba és meg kell elégednünk, hogy ezúttal csak azt mondjuk: Stílszerű mindama bútorzat, melynél a célszerűsége és az anyagon nincs erőszak téve. De nem az lesz stílszerű, a mi anno x. y., ettől vagy attól a többé-kevésbé ügyes mestertől lett készítve. És ezért a leggonoszabb minden előítéletes követelések közül a „stílszerűség.”

Félek azonban, hogy így a zavart még csak növelni fogom.

Hisz más és „hivatott” oldalról azt prédikálják, hogy a bútorzatnak összeállítására különböző századokból, hallatlan barbarizmus és hogy legalább bizonyos stílegységet meg kellene őrizni. A publikum az ismeretlen előtti rémes respektusában ezalatt egyugyanazon epochának és egy ugyanazon történelmi stíl műveit érti. A ki azonban csak ebben látja meg a lényegest, az bizonyára többet lesz associatív képzetek által befolyásolva, mint szabad, aesthetikai érzések által. Azon fordul meg csak a dolog, hogy ne rakjunk egymás mellé tárgyakat, melyeknek hatásai egymást rontják. Japán bambus nád dolgok ép oly jól hangzanak egybe gothikus bútorzattal, mint a rokokó, orientális agyagárukkal, épen azért, mivel a képződési törvényeik sokoldalúlag érintik egymást. És mentől kevésbé szolgálilag stílszerű az egyes bútor, annál jobban símul egy modern szobában a többihez. Össze nem egyeztetetők csak azon tárgyak, a melyeknek színe okoz disharmóniát, a melyek félre nem ismerhetőleg különböző irányokat jeleznek, pl. egy merev gothikus karosszék és egy alacsony, orientális nyugágy, és a melyek alakítási törvényei egészen ellentétes szellemi irányzatok eredményeiként állottak elő, mint a hogy a középkor művészete a szigorú konstrukcióból és ellentétben vele a féktelen fantáziából a rokokó. A virágzasi renaissance-nak a barokkba hajló, megszokott formái még e tekintetben a legtűrhetőbbek.

Mindez azonban csak a félénkebbek számára! A ki bízik a maga érzésében,

az majd magától is szabadabb nézetekhez fog jutni. Természetesen, hogy egy múzeummal alakítsuk szobánkat, az is csak akkor fog hosszantartó bájta kölcsönözni, ha minden egyes tárgyhöz különös személyi emlékek fűződnek, lényegesebbek mint, teszem az ár, vagy az előző birtokos, vagy tán egy kereskedés.

Leglényegesebbnek marad még mindig azután a be- és elrendezkedés. Bizonyos esetekben még a legpazarabb dolgok is barátságatlanok láttatnak egy szobát és még a legegyszerűbb bútorok mellett is roppant kedélyes lehet ugyanaz. Itt persze legtöbbet nyom a latban az individuális ízlés; egynehány útbaigazítás azonban még mindég adható. Minden túlhajtott szabályszerűség és symetria rosszul hat. A bútor (latinul mobilia) elmozdítható; ha szigorúan architektonicæ rendeztetik, úgy elveszti ennek a benyomását és igen hidegen hat. Azt hiszem öntudatlanul is akárhányszor elrontotta már akárkinek a hangulatát az a megszokott pamlag a salón falának közepén, előtte az ovális asztal, mellette jobbról-balról kicirkalmazott szabályos állásban a két fauteuil. Innen is van a mi elfogadó szobáink feszélyező kényelmetlensége.

Ezekben a szobákban a legnagyobb erőmegfeszítés dacára is csak az időről, az utolsó botránnyról, vagy X. Y.-ékről és azok házi mulatságáról beszélhetünk. A kedélyesség itt meg van fagyva. A ki kedélyét szem előtt tartja és okos, nem is látogat meg oly embereket, a kiknek ilyen elfogadó szobájuk van. A bútorokon, az ő közönséges, hétköznapi, por ellen védő vászon bevonataik alatt, még egy drága damast vagy bársony bevonatot is találunk; az embereknél azonban a társadalmi formák bársony pelyhe alatt csak lószőr, tengeri fű, meg drót rúgós töltelék található. A legjobb, a legszebb szobában is kell, hogy otthonosan érezhessük magunkat. Meg kell látszani a bútorokon, hogy használtak, és hogy miként használtak. Egész természetesen itt mindig különböző alosztályok fognak keletkezni, kivéve az ebédlőt, ha ez csakis ezen célt szolgálja, és a mely ezután rendesen az étkezés idején kívül kéjelmetlen benyomást is tesz. Öntudatosan csoportosítanunk kell, igyekezzünk egy kis íróasztal, egy varróasztal, egy kis csevegő sarkocskát elrendezni. Egy szabálytalan alakú szoba ehez több támpontot fog nyújtani, mint a rendes épszögű. Ügyes csoportosítás

úgy tűntetheti föl az elkerülhetetlen szabálytalanságot, mintha az szándékolt lenne, ami a szobának hasonló bájt kölcsönöz, mint egy erkélyfülke, vagy mint egy fölemelt, mélyített ablakfülke.

Minden ilyes nemű elrendezésnél elsősorban, mint további segítő eszköz a szövet bevonás jön tekintetbe. A meleg árnyalatok, nevezetesen az orientális szöveteké, valamint a fényjáték hatásai a széles redőzeteken megvalósíthatják, úgy, mint semmi más, az életteljesnek, kedvesnek, bizalmasnak hatását. Természetesen a kárpitok, baldachinok, fülkebeosztások stb. stb. alkalmazásában is túl mehetünk a rendesen és sybaritai hatást érhetünk el a színes, törött világítás, duzzadó párnák, süppedő szőnyegek alkalmazásával, szobákat alakíthatunk, a melyek az ott időzőre hasis mámor gyanánt hatnak. De középosztálynál ez lehetetlen lesz, már csak a költség szempontjából is, és egy d e r é k háziasszony nem is bír azzal a beteges vágyakozással, hogy oly boudoirja legyen, mint van „azoknak a bizonyos dámáknak.“

Megfelelőleg a szövet púha benyomásának, azoknak mindenütt háttérbe kell majd szorulniok, a hol nem a kellemes és bizalmas együttlét számára van a helyiség rendeltetve, tehát a dolgozó szobában vagy a dísz és ünnepi termekben. Ugyanez áll a megvilágításról is. A világosság szükségessége individualiter teljesen különböző. Eltekintve a szemek minőségétől — megjegyezhetjük itt, hogy rövidlátók és nagy pupillások kevesebb világosságot kívánnak meg, mint mások — egy jó adag az egyén karakteréből is belejátszik e kérdésbe. A mit pld. BEWER a függőynélküli nagy ablakokról Fridrichsruheban beszél, az tökéletesen jellemzi a vaskancellárnak, BISMARCKNAK világos, minden romanticismustól ment, élet és tetterős lényét. Már a művész, a költő szobájában meg kell lenni az árnyas részeknek, amelyekre szeme nyugodtan pihenhet le, mialatt fantáziája a derengő félhomályt megnépesíti alakzataival.

Még világosabban fogja majd mutatni a lakók gondolatvilágát a lakás ékesítése. Ezért is itt nincs sok tanácsolni való. „Há nem érzitek, el sem éritek“. Csak kettőt szeretnék megemlíteni. A jobb körökben még most is műveletlenségnek tartják színes nyomatokat akasztgatni a falra. Ez most előítéletté vált. A HILDEBRANDT aquarelljei, a PRELLER-féle Odyssea tájképek, a

berlini „Nationalgalerie“ publikációi, a remek KOHLER-féle „Italiái polychromia remekművei“ és egész sora az olcsó angol tájképeknek bizonyára állanak azon a magaslaton, a melyen egy szép rézkarc. Ezenfelül az említett dolgok képesek a tekintetet lebilincselni, a mit egy genrekép csak a művészi kivitel igen nagy fokánál képes.

Azután meg még nagyon áhítozunk a „pendant“-ok után! Itt még sokat kell a keletázsaitól tanulnunk, a míg egy szabadabb egyensúlyt tudunk az ékesítésbe behozni. A falsík ékesítésének törvényeiről itt e helyen, e kereten belül nem beszélhetünk lényegesebben. Itt csak az legyen megemlítve, hogy a faldekoráció lényegét is a csoportosítás képezi, mely megfelelő legyen a bútor elosztás súlypontjainak. Így pl. nem szükséges, hogy egy nagyobb közép darabtól jobbra-balra teljesen egynemű dolog kerüljön. Egy Makart csokor egész jól megfelelhet egy reliefnek, vagy egy képnek és egyensúlyozhatja azt. Megszívlelendő az is, hogy assymetrikus tárgyak közvetlen közelségben egy egységbe ne vonassanak, hanem hogy azok szükségelnek egy harmadik közbülső darabot, hogy egységesen hatassanak. Itt csak a szemnek nagy gyakorlata szükséges és leleményesség, — néha a kegyeletes tekintetek megtörése is, teszem örökölt családi tucat képeknél — végül azonban mérték is. Üres fal — üres fej, körülbelől helyes következtetés. De hogy egy magán házban egy kiállítás vagy kép galéria okozta íjedelmet álljunk ki, az még borzasztóbb dolog és azt a következtetést engedi meg, hogy a tulajdonos jóllehet az árait ismeri képeinek, mindazonáltal nem azok értékét.

És még valamire gondoljunk a lakás képeinél: a gyermekekre! Mi igen könnyen vagyunk hajlandók elfeledni az első benyomás hatalmát és erősségét, a melyet a mindennapi környezet a gyermek kedélyére gyakorol. Azért el a lakásból az olyan divatos haszontalanságokkal! De azért mégis mindenekelőtt valahogy üres se legyen a gyermek szobája! Oda is kép való, oda igazán! Lehetnek azok egyszerű fametszetek, de mutassák a nagy természetet, a nagy embereket, a nagy műveket. Ez kincsesé válik az élet számára! Nem létezik semmi mellékes, semmi lényegtelen, ha foganatosításról van szó. Mindaz, a mit mi kénytelenek voltunk elveszíteni, nélkülözni, mindazt, a minek

hiányát keservesen éreznünk kellett, mind-azt igyekezzünk legalább a feltörő, jövő nemzedéknek biztosítani. Még csak két generációja a gyermekeknek, kiknek játszó szobája, tanuló szobája, kiknek egész szülőháza műérzékkel kiválasztott tárgyakat mutat fel — és nem lesz többé szükség az ily felvilágosításokra, mint ezek itten voltak!

A mi generációnk már nem fogja megérni ezt a művészeti nivellálódást. Mi MÓZESHEZ hasonlóan csak messziről tekinthetünk be az ígért földjére. Az út azonban előttünk áll. Hogy reményteljesen és tetterősen reálépjünk, az mindnyájunknak, nagynak, kicsinynek egyaránt feladata!

SZINHÁZI ÉPÍTKEZÉSEINK.

Irta DR. VÁLI BÉLA.

IV.

Noha évszázadok óta nálunk a színjátás a legnépszerűbb multság és fényűzésnek legpazarabb neme volt, még sem találunk állandó színházi épületeket. AMOS COMENIUS ugyan bemutatja a „nézőjáték-ház“ külső rajzát s annak belső képét is a XVII-ik században Lőcsén megjelent művében, ezen képek külrajzi része csak képzeleti terv becsével bír. Még annyi értéke sincs, mint az általa nyújtott szinterem tervrajzának, mely legalább az egykorú szintermekről nyújt részünkre tájékozást.

Színházépítkezéstről a mult század elejéig nem lehet nálunk szó. Az első színházépítési adat 1717-ből kelt azon privilegiumban, melyet említett évben az uralkodó Szeged városának a szabad királyi városok önkormányzati jogát oly feltételek mellett adja meg, hogy az a többi közt állandó közszínházat építeni köteleztetik.

Ez a rendelkezés irott malaszt maradt. Egy század év multán is (megfelelkezve e privilegiumlevél kötelezettségeiről) a csizmadia-színben, a vendéglői termekben szoronganak a magyar színészek Szegeden.

A legelső színházépítés dicsősége az ESZTERHÁZY hercegi családot illeti meg, mely család Eszterházan, a család ősi fészkeiben építteté fel a legelső magyarországi színházat oly pazar fényvel és műizléssel, a mely méltán bámulatra ragadhatta mindazokat a kiváló műbarátokat, a kik az ESZTERHÁZY kastély műkincese megtekintése végett egész Európából odasereglettek.

Az eszterházi-park vadgesztenyefával beültetett részében az óriási hercegi kastély hátsó homlokzata mögött terült el e

színházi remekmű, mintegy négy emeleti magasságban emelkedő diszesen ékített falazattal s kettős rovátku csúcsos fedélzettel.

Az épületnek voltaképen a nézők részére szánt épületrészben három homlokzata volt. Ezen homlokzat, mely a főbejáratot képezte, a nézőterembe vezető előcsarnokba, egy nagyobb fő s négy szűkebb, de egyenlő magasságu bejáratból állott, melyek fölött egy-egy emelet magasságú ablak volt elhelyezve, melyek az egész épület homlokzatán átfutó erkélyre nyíltak. Az épület ezen homlokzati részét szoboralakok diszesíték s tették a tetődiszítéssel öszhangzatossá a tizenkét jóniai izlés szerint faragott oszlopokon nyugvó erkélyzetet.

E tulajdonképeni főhomlokzat mellett az urasági fogatok részére két gazdagon diszített vasrácskapu állott, melyen át két oldalt is be lehetett jutni a hercegi páholynak az épület középpontjába helyezett főbejárataihoz. Ez oldalföljáratok a hercegi család a főrangú, sőt igen gyakran ott megforduló uralkodóházbeli vendégek részére lévén főntartva, természetesen rendkívüli diszesek voltak. Pazar diszítésű külső és belső lépcsőzet kettős szárnynyal vezetett föl az épület mindkét oldalán az előcsarnokba, melynek két oldalán társalgó kabinetek voltak mosdó és kloset helyiségekkel. A főbejárati vestibül mögött, szemközt a színpaddal volt a tojásdad alakú hercegi páholy, mely alatt lant alakban nyílt el a földszinti ülőhelyek kettős sorozata, oldalukon a pazar diszítésű galleriával.

A földszinti padosorokkal párhuzamosan terült el a rendkívüli ügyesen elhelyezett orchestrum oly kettős lépcsőzettel, hogy a

zenészek mindkét oldalon érintkezettek az összekötő lépcsőn a játszó színészekkel, vagy az utasítást, vagy változtatást közölni kívánó színészek ügyelőjével. Avagy esetleg, ha nem volt rájuk szükség, el is távozhattak a szabadba vezető lépcsőkön teljesen zajtalanul.

Az orchester mögött a tágas nézőtérhez arányos nagy terjedelmű négyzet alakú színpad volt csatolva, négy oldalkijáráttal s egy hátsó kijáráttal. Úgy hogy tűzvész esetén a zenészek lépcsőzeteit is használhatva, hét kijárat állott a menekülni kényyszerülő színészek rendelkezésére. Egy kijárási folyosó által ketté voltak választva az épület hátsó szárnyaiban elhelyezett férfi és női öltözőtermek helyiségei, melyek egy-egy kisebb szobából állottak szintén önálló kimenettel.

A tűzbiztonságot a rendkívüli erős alap-tűzfaloknak a tetőzetig való nyújtása által igyekezett az építőmester fokozni, ki a színházi épület mögé mintegy egy ölnyi vastag falazat által körített ruha és díszlettárt helyezé el, hogy azok kellő biztonságban, de közvetlenül kéznél lehessenek.

Ugy a nézői, mint akustikai szempontból, sem a négyszáz egyénre szánt földszinti részben, sem a gallerián vagy főpáholyban nem volt egyetlen hely sem, melyről az egész színpadot s egyúttal ugyancsak az egész nézőtermet is nem lehetett volna látni. Az elhelyezés e művészi kivitele annyival inkább kiemelendő, miután, hogy legelső színházunkról, a budapesti m. kir. operaházról vegyük a hasonlítást, e modern épületben tömördek oly hely van, ahová a hang, csak elhaló félben jut el, s még több olyan hely, a honnan a színpadot lehetetlen látni.

A mily ügyes volt a nézőtér beosztása, ép oly helyes és kivált a gyorsaságot igénylő díszítés szempontjából igen célszerű volt a zsinórpádlás és sülyesztő üregek egyszerű, hanem a gyakorlati szükségleteknek jól megfelelő berendezése.

A művészi kezek által faragott vörös márvány oszlopzatok a cukrászdában s lépcsőzeten álló, s hihetetlen pazarsággal alkalmazott fehér márvány-szobrok, aranydíszítések, chinai porcellánok, indiai vá-

zák, velencei tükrök, aranyozott lámpaállványok, mesteri kezek által festett díszletek, pazarlásig gazdag világítás, tündériessé tette az épületet, melyet télen az épület négy szárnyába elhelyezett zöldes, arannyal díszített vörös márványkoloritu kandallók melegítettek át.

Ez épület tervezetének kitünőségét legjobban bizonyítja az a tény, hogy benne egyenlő hatással lehetett adni olasz operákat, francia énekes vígjátékokat, sőt a német drámai páthos ép oly előnyös teret birt benne, mint a világ minden részéből fejedelmi áldozatkészséggel egybegyűjtött balletszemélyzet is.

A komoly művészeti rendeltetéssel bíró impozáns színház átellenében terült el a hercegi báb (marionett) színház, mely rendeltetéséhez képest egészen más stílusban volt szerkesztve. Belseje barlangot képezett, melyet kagylók s művészi kézzel faragott kövek díszítenek. Noha csak az akkoriban szertelenül kedvelt bábjátékok részére épült, mégis oly célszerűen volt megalkotva, hogy MÁRIA THEREZIA egyaránt dicséretre méltónak találta az épületet alkalmasság szempontjából, úgy olaszoperák, mint énekes vígjátékok s boházatok bemutatásához is.

Eltételezve a díszítésbeli fejedelmi fénytől e színházépület beosztására, célszerűségére s izlésességére nézve mintaszínháznak lett volna tekinthető. Fájdalom azonban, hazánkban sem azok, a kik a múlt században színházépítéssel foglalkoztak, sem a jelen századbeli színházépítőink nem érvényesíték azokat a szabályokat, melyek az ESZTERHÁZY színházban oly nemes vonásokkal hatottak. Ki tudná ma azt megmondani, mi volt ennek oka? Nem ismerték-e? Vagy talán nem ismerték fel annak helyességét s kevésbé díszes alakban való hatásosságát is?

Bizonyára nem eléggé sajnálható, hogy e monumentális épületet nem tekintették mintául építészeink, s még inkább sajnálható az, hogy e kiváló műalkotás elmelőlésével, egyszerűen a bécsi külvárosi színházakat kezdték lemintázni chablonszerű naivitással, építészeti előhaladásunk természetesen fejlődésének megszakításával.

A SZABADKAI TEMPLOM PÁLYÁZAT.

A szabadkai lapokból vesszük át a következőket:

A szt. György és szt. Rókus külvárosokban építendő róm. kath. templomok pályatervei — mint előre megjósoltuk — nem váltak be. A pályázat teljesen eredménytelen.

A benyújtott négy pályatervnek egyike sem eredeti mű, hanem vagy teljesen másolat vagy több terv után készült utánzat. A szakértők bírálata szerint:

1) A „Locus enim in quos stas terra sancta est“ című jeligés pályamű tervezete egy szerencsétlen alap megoldás, mely voltaképen nem is katolikus templom, hanem protestáns, tulajdonkép inkább zsinagoga. S e mellett az összes szerkezete hibás és nem nyugszik reális alapon.

2) A „Jézus szíve“ (rajzolt jegy) jeligés pályatervezet a bécsi II. kerületi róm. kath. templomnak (Schmidt építész eredeti tervezete után készült) másolata.

3) A »Szt. György« jeligés pályaműnek alaprajza szintén szerencsétlen megoldás, túlságos hosszú a szélessége s stílusa kevert. Nagyon nagy hasonlással bír a Mária-gyűdi templommal, valószínűleg ennek utánzata, különben szerkezetileg teljesen hiányos.

4) Végre a „Haladás“ című jelige alatt benyújtott négy külön tervezet („Veritas“, „Kettős góth kereszt“, „Csúcsív“ és „Góth templom“) tisztán a bécsi Wotiv, a Westmünsteri, a Kölni-dóm és a bádén-bádénai protestáns — templomok másolatai, mely templomok eredetije mindenike remek mű, de azok egyenként több milliókba kerültek és némelyike évszázadokon keresztül épült, s azoknak kisebb méretben való keresztülvitele a mi pénzügyi viszonyainkhoz arányitva még csak nem is gondolható. A mi pedig a bemutatott költségvetéseket illeti, azok csak számhalmozatok, melyek minden reális alapot nélkülöznek.“

Ezután a már általunk is ajánlott módosításokat az új pályázat kiírásánál szintén felhozta, és mint követendőket állítja oda. Nemkülönböztetve azt a másik alternatívát, melyet szintén lapunk említett először, hogy leghelyesebb volna két garanciát nyújtó építész felszólítani a tervezésre, a kik rögtön reális tervek al-

kotására fordíthatnák idejüket s nem rajzolásnak össze-vissza haszontalanul illusztrációs terveket.

Lapunk zártakor vesszük Szabadkáról a következő hírt:

„A templom építési bizottság MAMU-ZSICH Lázár polgármester elnöklete alatt ülést tartott, melyen a szt. György és szt. Rókus külvárosokban építendő róm. kath. templomok pályatervei felett a szakértők bírálata felolvastatott. (Kivonatilag fönnebb közöljük.) A templom építési bizottság a szakértők álláspontját elfogadván — mindkét külvárosi templomra új pályázatot hirdet még pedig felemelt díjakkal. Az első pályadíj: 1000—1000 frttal; a második pályadíj pedig: 500—500 frttal jutalmaztatik. Az első díj nyertesének joga van a részletes tervek elkészítését — ha akarja — templomonként 1600 frtért elvállalni. Az új pályázat szerint az összes alaprajzok 1—100-hoz kissebbítve készítenők. A pályatervek benyújtásának határideje 1893. év április 1-seje.“

Meg kell várnunk míg a hivatalos új pályázati kiírást kezeinkhez kapjuk, mert addig ítéletet nem mondhatunk.

Azt azonban már most is megmondhatjuk, hogy, ha a hír — fönt közölt formájában — áll, így nem sokat hederített szakszerű felszólalásunkra Szabadka városa.

Igaz ugyan, hogy tetemesen megjavította és szaporította a pályadíjakat, de lerombolta rögtönösen ezt a jó hatást azal, hogy a részlettervek elkészítésére csak 1600 forintot állapított meg, pedig az építési munkák díjtáblázatának negyedik rovata szerint eme munkáért jogosan 3200 forint járna, ha az építési összeget 80000 forintba vesszük.

De lehetetlen is, hogy egy olyan objektum, mint a minő egy templom, a hol minden legapróbb részlet külön-külön kell hogy megrajzoltassék, s a mely nem építhető sablonok szerint, mint egy kaszárnya, hogy az gondosan és lelkiismeretesen — nem is szólva a művészierről — átrajzolható legyen, egy oly csekély összegért. Utóvégre nem célja Szabadkának, hogy itt ennél a három négy ezer forintnál rengeteg megtakarításokat eszközöljön és megmeggazdagodjék!

Másrészt azonban még fontosabbnak találjuk, hogy — feltéve, hogy a fönti in-

formáció helyes — ismét csak, a pályarajzok dimenziói tekintetében egy pontot kivéve, a kiírók a régi állásponton maradtak. T. i. ismét követelik az 1 : 50 arányban rajzolt homlokzatokat és metszeteket. Az alaprajzok nagyságát, hál' Istennek, leszállították 1 : 100-ra.

Ismételten figyelmeztetjük az illető körmeket, hogy igen üdvös dolog lesz a követelést redukálni olyanformán, hogy a homlokzatok és metszetek 1 : 100 arányban rajzoltassanak.

Érthető és menthető volna az a konok ragaszkodás az 1 : 50-hez való dimenzióhoz, ha abban valami alapos hasznót vagy előnyt látnánk biztosítva a kiírásra nézve. De nem!

Semmivel többet nem fognak láthatni az 1 : 50-hez való rajzból a bírálók, mint a félakkorából, csak az építészek dolgát nehezítik meg teljesen céltalanul.

Legközelebbi számunkban, reméljük, közölhetjük a pályázat teljes kiírását.

(—dia.)

K É P Ü N K H Ö Z.

Jelen képünk a SCHMAHL HENRIK építész által tervezett Kerepesi-úti 9-ik számú magánházat mutatja be.

Budapest legélénkebb forgalmi útján nem is képzelhetünk magunknak mást, mint egy, minden ízében modern épületet. Mert az építésznek tervezete megalkotásánál legeslegelőször a helyre, a környezetre, annak jellegére kell tekintet vetnie, — egész más álláspontra kell helyezkednie, ha teszem, egy aristokratikus negyed csöndes utcájába kell feladata tárgyát helyeznie; más szempontok kell hogy vezéreljék, ha például egy hatalmas folyam partján, mint nálunk a korszokon, kell egy épületet emelnie és ismét mások lesznek az alapeszméi egy gondolkodó, céltudatos építésznek, ha egy emberektől, kocsiktól nyüzsgő, reggeltől estig népes közlekedési és forgalmi főúterén a városnak épít egy objektumot.

Utóbbi feladattal állott szemben SCHMAHL HENRIK is.

Csak dicsérettel emlékezhetünk meg alkotott művéről. Félreismerhetlenül látszik benne a modernitásra való törekvés és hogyha nem is sikerült nékie a mindnyájunk által oly annyira várt korstílust megalkotni, mégis el kell ismernünk, hogy igen figyelemre méltó motivumokat tudott belehozni egy oly stílusba, — a góthikus stílusba — a mely rendkívüli, gazdasága mellett és folytán, tág teret nyit az individualismus kifejtésére és a mely bizonyos tekintetekben nyújt alapokat a tovább fejlesztésre.

Korunk zavaros karakteristikonjai közül, tán még a legjellegzetesebb a kalmárszellem, a mely bélyegét mindenre reányomja. Reányomja azt a modern házra is.

Többé nem elégedhetünk meg olyan bolthelyiségekkel, a melyek „ha akarom bolt, ha akarom lakás is.“ Manapság már ebben is sistemát követelünk meg, és igen helyesen. De megköveteljük a tér, az anyag és a hely teljes és tökéletes kihasználását is.

Igen szépen oldotta ezt meg SCHMAHL, midőn a földszintet és I. emeletet célszerű és a mi az ilyen dolognál fő, mutatós bolthelyiségekké képezte ki.

A II. és III. emelet bérlakásokat foglal magában. E két rész megkülönböztetése szerencsés kifejezést is nyert a homlokzatban, a mennyiben a földszint és I. emelet nagy nyílásaival rögtön reá mutat rendeltetése céljára, míg a II. és III. emelet anélkül hogy nagyon éles és így disharmonikus volna az átmenet, szintén jól fejezi ki a bérlakások exterieurjét.

A homlokzatba tagozottságot a két, symmetrice elhelyezett, mindhárom emeleten végig nyúló, kiszökő erkély önt, a melyek még a főpárkányon túl is kiemelkedve nyerik végződésüket.

Kifogásunk is csak némi tekintetben ezeknek kiképzése ellen volna, a mennyiben szemünk megkövetelné, ugyanazon törvénynél fogva, a mely az oszlopot is keskenyíti fölfelé, hogy az erkélysor fölfelé összébb lenne vonva, mert így határozottan úgy hat perspektivice, — pedig erre is nagy súly fektetendő — mintha már szélesebb lenne a III. emeleten, mint még a II. emeleten is.

Ez is azonban az egyetlen lényeges kifogásunk, a melyet tehetünk, mert különben az egésznek a hatása, az organikus, és harmónikus szépnek a benyomását kelti föl.

(—dia.)

TÖRVÉNYJAVASLAT AZ ÉPÍTÉSI KAMARA ÉS AZ ÉPÍTÉSI VÁLASZTOTT BIRÓSÁG TÁRGYÁBAN.

Azon szempontból kiindulva, hogy az építésszek, építőmesterek és az építettő közönség közt keletkező viszonyok rendezésére és elintézésére semmiféle közeg nem létezik: BOBULA JÁNOS építész az építési kamara szervezését s felállítását 1877. évben indítványozta és szorgalmazta; s ennek következtében kartársai részéről az erre vonatkozó javaslat megtételével ő bízott meg.

BOBULA JÁNOS által szerkesztett eme javaslat tartalmát ismertetni óhajtjuk, előre bocsátván a következő általános észrevételeket.

Kétségtelen tény az, hogy az építésszek közt semmi fegyelem, semmi rendszer a működésben nincs. Az árát ezen állapotnak világos, hogy a közönség, mely épített, fizeti meg. Már annyira jutottuk az építésszek fegyelmetlensége mellett, hogy az építettő közönségnek a terveket ingyen készítik s a közönség oly jóhiszemű, hogy a potommunkát elfogadja s távolról sem gondol arra, hogy az árát az építkezés alatt nagyobb összeggel fogja megfizetni, mintha nem fogadott volna el ingyenes munkát.

Ilyen kezdetből keletkezik a háztulajdonosok elégedetlensége és sok esetben a végnélküli perlekedése. Ez általános elégedetlenség okát a határnélküli árelengedésben lehet fellelni; mert csak természetes dolognak fogja kiki tartani, hogy első sorban az építész, ki ingyen dolgozta ki a terveket s később 1½—2 százalékért dolgozik, de ő neki magának több, mint 2%-be kerül a tervek kidolgozása, nem csak a kiadott pénzét bekapni óhajtja, hanem keresni is akar. Másod sorban azt is mindenki természetesnek fogja találni, hogy a vállalkozó nem veszteni, hanem nyerni akar vállalatánál, mert hiszen ez az ő kenyérkeresete. Ha pedig az árakkal a lehetetlenség határai közé szorított, akkor megteszi a számláját és oly munkát készít, minőt az adott árakért előállítani lehet úgy, hogy neki legalább 5% nyeresége maradjon; ha pedig ez sem lehetséges, akkor más vagyonára saját vagyonát feláldozni nem fogja, — mert hiszen akkor eszefogyottnak kellene lennie — és annyit tesz, amennyit a kiutalványozandó összegért tenni lehet, mit

sem törődve avval, hogy az asztalos munka két év mulva hasznavehetetlen; hogy a lakatos munkát 2—3 hét mulva igazítani kell, hogy a rosz anyag felhasználása következtében repedések keletkeznek az épületen stb. stb.

Ellenvetésül fel lehet hozni, hogy minden vállalkozó jótállást vállalt kivitt munkájáért. Igen, vállalt jótállást, de ez illuzórus, mert törvényeink szerint sem az építettő fél, sem pedig az építész igazságszolgáltatást nem kereshet. Ha a polgári perrendtartás 594. §§-ain átme gyünk, ez állítás valódiságáról könnyen meggyőződünk.

Példaképen vegyünk fel egy gyakorlati esetet, hogy az építettő fél szerződést köt építőmesterével és az épület elkészítését pl. május hó 1-ére köti ki. Az építőmester akármily okoknál fogva oly lassan dolgoztat, hogy az építettő fél látja, miszerint épülete 3—6 hónappal később készül el, mint kikötöttet s így kamatokban, bérfizetésekben nagy összeget veszít. Ezt megakadályozandó, más építőmestert venne s a kár keletkezését meggátolná; ezt azonban saját maga nem teheti, de pert indít. A per, tegyük fel, sommás eljárású, mi leggyorsabb: 3 nap alatt a bíró beidézi a feleket, az alperes „elhárítatlan akadály” miatt nem jelenhetvén meg, a tárgyalás elnapoltatik. Egy néhány hét mulva ez mégis megtartatik, de az alperes, minthogy a bírák nem lehetnek szakértők, szakértőkre hivatkozik, a bíróság elrendeli a szakértői szemlét s határnapot tűz ki, mi megint egy néhány hétbe kerül. Végre 8—10 hét mulva — s ekkor az ügy igen gyorsan intéztetett el — meghozatik az ítélet, mondjuk a felperes előnyére, az alperes törvény által megállapított jogával élve, bejelenti a felebbezését vagy semmisségi panaszát; — és ekkor, isten irgalmazzon a felperesnek, mert ügye egy év alatt nem intéztetik el; de ha egy-két év alatt kedvezően is intéztetik el, s az alperes addig tönkre nem ment — még az esetben sem fogja veszteségét pótolhatni. Megfordítva, ha az építőmester a felperes, építettő fele nem egyszer, de tizszer csődbe eshetik a per ideje alatt s ő házat építhet a tömeggondnoknak.

Ellenben, hogyha a felek a rendes

eljárást választják peres építési ügyeiknél, akkor kiteszik magukat azon eshetőségeknek, hogy perük élethossziglan fog folyni. Most: a rendes eljárásban mindenik félnek megengedtetik: a kereset, válasz, ellenirat, viszonzválasz, végirat és ellenvégirat. Míg a peres ügy csak ezen az úton keresztül megy, több év kell hozzá. Azután jön a bírói szakértői szemle, tanúk, bizonyítás, eskü, s végre egynehány év múlva a végzés, amely ellen a vesztes fél fölebbezési vagy semmiségi jogával él. Ekkor a fél azon pontra jutott, hogy pere tulajdonképpen meg fog kezdeni.

Az építettő és építő közönség tudván, hogy országos törvényeink szerint építkezési ügyekben, ahol mindig legfeljebb 2—3 nap alatt határozni kell — igazán kiszolgáltatást absolute nem várhat, utóbbi időben a tőzsdei bíróságot választja bírónak, mint a jóságnak netovábbját. Nem lehet ugyan tagadni, hogy ezen testület jó bíró ott, ahol a gabonát, zabot stb. annak minőségét és szállítási módját kell megítélni, de építési ügyekben való hivatottságát egész határozottsággal kétségbe kell vonni.

Ha mást nem, csak a tőzsdei usanceokat áttekintjük, első pillanatra látjuk, hogy ezen testület kiválólag a kereskedelem érdekében alkotott. Van ott szó termény üzletről, gabonáról, olaj magokról, hüvelyes veteményekről, repcéről, szállításról, gubacsról, mézről, olajokról, hamuzsirról, kőolajról, gyapjúról, disznózsirról, szalonnáról, szeszről, szilvaízárról, lisztről, értékpapirokról, szenzáriáról — de építési ügyekről (és pedig tudjuk, hogy az építésnek több külön ágra osztó szokásjoga és szabályzata van, mint a kereskedelemnek) egy árva szó sincs a tőzsde szokásjogaiban.

Nem csoda tehát, hogy az építési peres ügyeket a tőzsdei bíróság előtt sem lehet elintézni. S magok a kereskedők sem vonják azt kétségbe, sőt nyíltan kimondják, hogy a tőzsdei bíróság alkotásánál senki sem gondolt arra, hogy ezen bíróság előtt más, mint kereskedelmi ügyletek fognak elintéztetni. Ennélfogva érthető azon irányzat, mely a tőzsdei bíróságtól, minden más nem kereskedelmi ügyletet el akar vonni.

S így be fog következni, hogy építési ügyekben az annyira szükséges gyors intézkedés egyáltalán lehetetlenné válik. Ez idáig a tőzsdei bíróságot választották az építettő és építő felek bírónak nem azért,

mivel ettől szakavatott, vagy igazságos ítéletet vártak volna, de csupán azért, mert gyors intézkedést reménylettek. Jövőben ezen remény is meg fog szünni.

Ezen segítő, az építési kamara felállítását tartják az ahhoz értők szükségesnek.

A fent jelzett tervezet tartalmazza a szükséges szervezést, mely szerint Magyarország területén mint építész vagy építőmester csak az működhetik, a ki kamarai tag, a mű- és díszépítészetből akár a m. kir., akár más műegyetemen vizsgát tett; a ki építőmesteri oklevéllel bír.

Az építőmesteri oklevelet Budapesten felállítandó bizottság az előtti sikerrel letett vizsga alapján állítja ki, mely bizottság elnökét és helyettesét, valamint a bizottság tagjainak egy negyedét a kereskedelmi ministerium, másik negyedét pedig a m. kir. műegyetem építészeiből nevezi ki minden év elején a kereskedelmi minister; a bizottság másik két negyedét pedig szintén minden év elején az építési kamara választja meg.

Az építési kamara hatásköre kiterjedne: az építészeti és építési kar erkölcsi tekintélyének megóvására és ebből folyólag gyakorolja a fegyelmi hatóságot az építési kamara lajstromában bevezetett építészek, építő és kőműves-mesterek, jelelték és művezetők felett az alkotandó törvény határozatai szerint; az építészek és építőmesterek jogainak megvédésére és kötelességeik teljesítésének ellenőrzésére: az építési peres ügyletek elintézésére saját választott bírósága által; a technika, de különösen az építészet és építés terén mutatkozó hiányok orvoslására; az új felfedezések és találmányok életbeléptetése iránti véleményadásra és javaslattételre.

Az építési kamara feletti főfelügyelet a kereskedelmi ministert illeti, ki e részben a tapasztalt hiányok orvoslásáról gondoskodik.

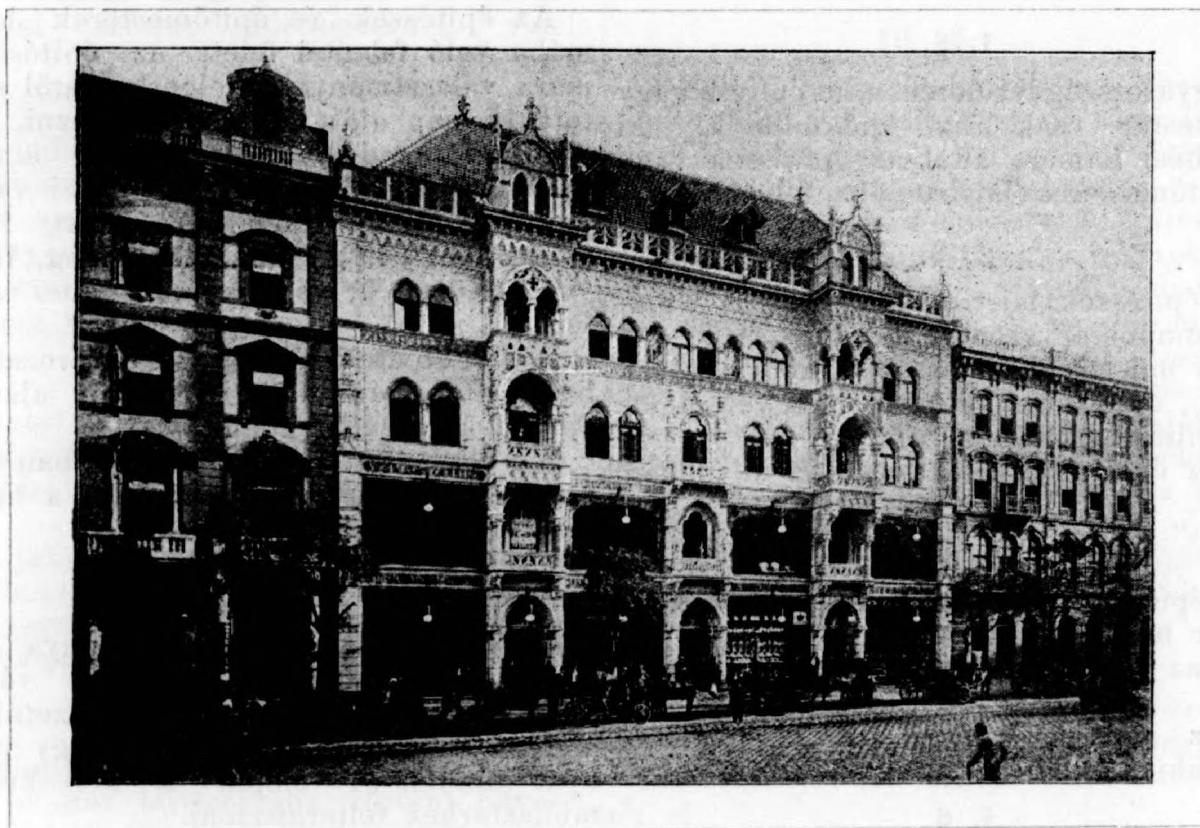
Az építész, építőmester teljes kártérítéssel tartozik azon kárért, melyet helytelen tervezés, kivitel vagy mulasztás által valakinek akár szándékosan, akár vétkes gondatlanságból okozott.

A tervezetnek más fejezete a fegyelmi eljárásról szól, s fegyelmi vétségek felett a fegyelmi hatóságot első bíróságilag az építési kamara választmánya, másodhatóságilag pedig a m. k. kereskedelmi ministerium gyakorolja.

Külön szakaszokban foglaltatnak az építési szabályok és szokások, melyek életbeléptetése annál kívánatosabb, minél inkább tapasztaljuk, hogy építészeink közt ez irányban semmiféle egyetértés nincs; s nem egyszer kell hallanunk, hogy „szakértőink“ mindegyike más és más szokásjogot vagy szabályt állít fel. E részét a javaslatnak, mely úgy sem tartozhat a törvényjavaslat keretébe, a jövő számban külön fogjuk közölni.

A tervezetnek legérdekesebb része azonban az a fejezet, mely az építési kamara választott bíróságáról szól.

E választott bíróság az építési kamara közvetlen felügyelete alatt áll; a legfelsőbb felügyelet pedig a kereskedelmi ministert illeti, a ki e jogánál fogva vizsgálatot rendelhet és a hiányok orvoslása iránt a tapasztalatokhoz képest intézkedik. A választott bíróság illetékes lenne minden az építészet és építésből folyó, az építkezési összeg, munkálatokból, az építési anyagok adásvevésből és az építkezésnél előforduló fuvarozásokból eredő peres ügyek elintézésére, ha az illető felek e bíróságot választották. Állana pedig a választott bíróság: egy a király által

KEREPESI-UT 9. SZ. HÁZ. TERVEZTE SCHMAHL HENRIK.

kinevezett bíróból, az építési kamara által egy évre kiküldött egy választmányi tagjából; a felek által az építési kamara választmányából választott két tagból; a felek által szinte az építési kamara választmányából választott elnökből.

Képviselőtről olyképp történik az intézkedés, hogy minden önjogú személy a bíróság előtt személyesen megjelenhetik és magát ügyvéd vagy más önjogú személy által is képviseltetheti. Az eljárás befejezése után az ítélet azonnal meghozatik s ez indokaival együtt a jegyző-

könyvbe iktattatván, a király nevében mondatik ki és a feleknek kihirdetetik. Közöltetvén az ítélet a felekkel, azoknak jogában áll az ellen végelöterjesztést azonnal bejelenteni, mely azonban az ítélet kihirdetésétől számított 24 óra alatt írásban adandó be. A végelöterjesztés felett a bíróság zárt ülésben legkésőbb 24 óra alatt határoz s azt vagy elveti, vagy az ítélet feloldásával póttárgyalást azonnal rendel, mely újabb ítélettel fejeztetik be és ez ellen további előterjesztésnek helye nincs.

A választott bíróság által hozott ítélet jogérvényes, végerejű és végrehajtható. Ellene sem a törvény rendes útján való perlekedésnek a rendes bíróságok előtt, sem fölebbezésnek, sem más jogorvoslatnak helye nincs.

Költségek és más kiadások a peres tárgy értékének tekintetbevételével esetről-esetre a választott bíróság által az ítéletben állapíttatnak meg.

Maga a törvényjavaslat következőleg hangzik:

I. FEJEZET.

Szervezete

1. §.

Magyarország területén, mint építész vagy építőmester csak az működhetik, ki az építési kamara által az építészek vagy az építőmesterek lajstromába felvételre.

2. §.

Az építészek lajstromába csak az a magyar honpolgár veendő fel, ki

1. a mű- és díszépítészetből, akár a m. kir., akár más külföldi műegyetem által kiállított oklevéllel bír,

2. az építési kamara területén állandóan lakik.

3. §.

Az építőmesterek lajstromába csak azon magyar honpolgár veendő fel, ki

1. az építőmesteri oklevelet*) bemutattja;

2. az építési kamara területén állandóan lakik.

4. §.

Megtagadandó a felvétel, ha a jelentkező esőd vagy gondnokság alatt áll, ha oly büntetés vagy vétség miatt fenyítettett meg vagy áll vizsgálat alatt, mely miatt őt a 44. §. értelmében az építészet, vagy építkezés gyakorlatától bizonyos időre, vagy örökre el kellene mozdítani.

5. §.

Az építőmesteri oklevelet Budapesten felállított bizottság, az előtte sikerrel letett építőmesteri vizsga alapján állítja ki

*) Mi oklevél kiadását tartjuk célszerűnek, nem pedig közönséges bizonyítványt, mint a minőt a budapesti építőmesteri vizsgálatokra kiküldött orsz. bizottság a vizsgázott építőmestereknek.

A szerz.

A bizottság elnökét és helyettesét, valamint a bizottság tagjainak egy negyedét a kereskedelmi miniszterium másik negyedét pedig a m. kir. műegyetem építészeiből nevezi ki minden év elején a kereskedelmi miniszter; a bizottság másik két negyedét pedig szintén minden év elején az építési kamara választja meg.

Minden vizsgánál az elnök, vagy helyettesén kívül a miniszter és a kamara által kijelöltek közül két-két tagnak jelenléte szükséges. A vizsgáló bizottság tagjainak számát a kereskedelmi miniszter határozza meg.

6. §.

Az építészek és építőmesterek lajstromába való felvétel felett az építési kamara választmánya a jelentkezéstől számított 15 nap alatt köteles határozni.

A megtagadó határozat ellen, a menyiben a felvétel nem ez építész vagy az építőmesteri oklevél hiánya miatt, hanem más okból (4. §.) tagadtatott meg, felelbitelnek van helye a kereskedelmi miniszterhez.

A felelbiteli kérvény a határozat kézbesítésétől számítandó 15 nap alatt az építési kamaránál adandó be.

Az elutasított jelentkező azonban újabb beadványban pótolhatja azokat a hiányokat, melyek miatt elutasított.

7. §.

Az építési kamara választmánya köteles az év folyamában előforduló változásokat az építési lajstromba bevezetni s az ekként kiigazított lajstromnak egy példányát minden év elején a kereskedelmi miniszterhez felterjeszteni.

II. FEJEZET.

Az építés- és építőmester-jelöltekről.

8. §.

Az építés- és építőmester-jelöltekről az építési kamara választmánya lajstromot vezet, melyben minden feddhetlen jellemű magyar honpolgár felvétethetik, a ki kimutatja:

1. Az építészeknél:

a) hogy a műegyetem hallgatója és az építészet és a középítési tudományokból a vizsgákat letette;

b) hogy valamely a kamara kerületében

lévő építészeti hivatalnál, magán építésznél vagy építőmesternél gyakorlatra lépett.

2. Az építőmestereknél:

a) hogy legalább az alsó gymnasium vagy a reáltanoda tantárgyaiból a vizsgát jó sikerrel letette;

b) hogy az építésnél kitanult;

c) hogy valamely a kamara kerületében lévő építési hivatalnál, magán építőmesternél vagy építésznél gyakorlatra lépett.

A felvétel felett az építési kamara választmánya határoz és erről a jelentkezőket írásban értesíti. A felvétel megtagadandó, ha a megszabott kellékek valamelyike hiányzik.

Ha e felvétel megtagadtatik, a 6. §. határozatai szerint felelősségnek van helye.

9. §.

Ha a jelölt más hivatalhoz, építészhez, vagy építőmesterhez gyakorlatra megy át, ezt mind az előbbi, mint az új főnöke bizonyítványának bemutatása mellett 15 nap alatt az építési kamara választmányának bejelenteni köteles.

10. §.

A hivatal, illetőleg építész vagy építőmester a nála gyakorlaton lévő jelölt magaviseletéről az építési kamarát évenként értesíti.

Ha a jelölt harminc napon túl gyakorlatát félbeszakítja, az illető főnöke ezt az oknak megemlítésével nyolc nap alatt az építési kamarának bejelenteni köteles.

11. §.

Az építészeti vagy építési gyakorlatról, mely a jelöltek lajstromába történt bevezetéstől számítatik, csak az építési kamara állíthat ki hiteles bizonyítványt.

12. §.

A jelöltek lajstromába bevezetett jelölt az építésznek, építőmesternek, kinél gyakorlaton van, helyettese lehet. Az ily helyettes jelölt által elkövetett mulasztásokért és hibákért a megbízó főnök, építész vagy építőmester mindenkor felelős.

Beadványok, tervek ellenjegyzését ily helyettes nem teljesíti.

13. §.

A jelölt csak helyettesítési hatalmazvány felmutatása mellett és csupán az ebben meghatározott korlátok között lehet főnökének helyettese.

III. FEJEZET.

Az építési kamaráról.

14. §.

Az építési kamara székhelye: Budapest.

15. §.

Az építési kamara a Magyarországon lakó és az építészek vagy építőmesterek lajstromába felvettekből áll.

Kiadásainak fedezésére az építészeti kamara évi illetményt vehet ki tagjaira.

16. §.

Az építési kamara hatásköre kiterjed az építészeti és építési kar erkölcsi tekintélyének megóvására és ebből folyólag gyakorolja a fegyelmi hatóságot az építési kamara lajstromában bevezetett építészek, építő- és kőművesmesterek, jelöltek és művezetők felett a jelen törvény határozatai szerint; az építészek és építőmesterek jogainak megvédésére és kötelességeik teljesítésének ellenőrzésére; az építészeti és építési peres ügyetek elintézésére saját választott bíróság által, továbbá a technika, de különösen az építészet és építés terén mutakozó hiányok orvoslására; az új felfedezések és találmányok életbeléptetése iránti véleményadásra és javaslatlételre.

17. §.

Az építési kamara hatásköréhez tartozó ügyek a kamara tagjaiból álló közgyűlés a választmány, az elnök által intéztetnek el.

18. §.

A közgyűlés tárgyai a következők:

1. az ügyrend megállapítása;
2. a választmány megválasztása;
3. a tisztviselő és kezelő személyzet fizetésének megállapítása;
4. a költségelőirányzat megállapítása és mikénti fedezésének meghatározása;
5. az évi számadások felülvizsgálása;
6. a technika, de különösen az építészet és építés terén mutakozó hiányok orvoslására célzó indítványok, vagy az e tárgyban véleményadás végett a kereskedelmi miniszter, a főváros vagy más törvényhatóság által közölt javaslatok tárgyalása s e celra netalán szükséges külön bizottmányok kiküldése.

19. §.

Az építési kamara választmányt választ három évre, mely áll:

az elnökből, ki egyszersmind a kamara, a bíróság és a kőműves-mesterek- és művezetőket vizsgáló-bizottság elnöke is; s elnöki helyettesből, titkárból, jogvégezett ügyészből, pénztárnokból, tizenkét választmányi tagból, és négy póttagból. A rendes tagok közül legalább kilencnek és a póttagok valamennyinek az építési kamara székhelyén kell laknia.

20. §.

A választás idejét 30 nappal megelőzőleg, az elnök hirdeti ki a harmadik év utolsó havára.

A választmányt az építési kamara összes tagjai választják viszonylagos szótöbbséggel, a választás érvényességéhez azonban a beadott szavazatoknak legalább egy harmada szükséges. Ha ily szótöbbség nem jön létre, úgy szintén ha az első szavazásnál az építési kamara tagjainak legalább fele nem szavaz: új választás rendeltetik, melynél a viszonylagos szótöbbség feltétlenül határoz. A második választást elrendelő hirdetményben az első választás meghiusulta és annak oka közléteendő.

Azok között, kik a választásnál egyenlő szavazatot nyernek, az elnök által húzott sors dönt.

A kamara székhelyén lakó minden tag választási jegyét személyesen adja be; a székhelyen kívül lakó tagoknak azonban jegyeiket pecsétjükkel lezárva és borítékon aláírásukkal ellátva a kitűzött határnapon beküldhetik.

Azonban azok, kik évi illetékekkel hátralékban vannak, sem nem választhatunk, sem nem választhatók.

Ha a három év letelte előtt a választmány valamely tagjának helye megürül, a megelőző választásnál megválasztott póttagok és azok közt a viszonylag legtöbb szavazatot nyertek hivandók meg a sorrendben.

A választás eredménye a kereskedelmi miniszternek bejelentendő.

21. §.

A választmány tagjává meg nem választható az:

1. a ki büntető vagy fegyelmi eljárás folytán hivatali vagy egyéb büntett, illetőleg vétség miatt megfenyítettett;

2. a ki a 14. évet még be nem töltötte;

3. a ki évi illetékekkel hátralékban van.

Ha ez választmány valamelyik tagja ellen fegyelmi, vagy bűnvizsgálat indíttatik, middaddig míg az tart, tisztségét nem folytathatja.

22. §.

A választást csak az utasíthatja vissza, ki az előző három év alatt mint választmányi tag működött.

Ha ez eseten kívül valaki a választást elfogadni, vagy ha megválasztatott tisztét elfoglalni vonakodik: azt a választmány 500 frtig terjedhető bírságban marasztalhatja.

23 §.

Az elnök, elnök-helyettes és a választmányi tagok ingyen viselik hivatalukat, és csak az építési kamara érdekében s megbízásából tett kiadásai, utazási költségeik, stb. térítettnek meg az építési kamara pénztárából.

A titkár, pénztárnok és ügyész részére az ily költségek megtérítésén kívül a közgyűlés évi fizetést is állapíthat meg.

24. §.

A választmány működési köre a következő:

1. a közgyűlési határozatokat végrehajtja,

2. az építészek, építő- és kőművesmestereket, jelöltek és művezetőket felveszi és az előszabott lajstromokba bevezeti.

3. A jelöltek gyakorlati idejéről és magaviseletéről bizonyítványokat állít ki.

4. Az építési vizsgáló bizottsághoz a szükséges tagokat választja,

5. a kamara vagyont, úgy a netalán rábizott vagyont kezeli, miért a választmány minden tagja egyenként és együttesen felelős.

6. a 18. §. 6. pontjában felemlített véleményezéseket, indítványokat és jelentéseket elkészíti.

7. az évi jelentést megállapítja,

8. a szükséges szolgaszemélyzetet felveszi.

9. mint választott bíróság működik.

10. Minden hó közepén megállapítja az építkezésnél előforduló munkák és anyagok árát s azt a kamara helyiségeiben nyilvánosan kifüggeszti.

11. Felszólításra pályázati programokat és ehhez szükséges vázlatokat

készít. Azonban ezen eljárásban részt vevő építési kamara tagjainak az ezért járó, és a megkereső által fizetendő jutalmódját az építési kamara választmánya állapítja meg.

12. az építészek, építő és kőművesmesterek, a jelöltek és művezetők feletti felügyeletet és fegyelmi hatóságot gyakorolja.

25. §.

Mind a közgyűlésen, mind a választmányi ülésekben a választások kivételével a jelenlévők többsége határoz.

Érvényes határozathozatalra az elnökön kívül legalább nyolc, a választmánynak ülésén a (2., 4., 5., 10. pontok) és a 30. §. eseteiben legalább négy, a választmány egyéb üléseiben legalább két tag jelenléte szükséges.

A választmány határozatai ellen a közgyűléshez felelvtelnek csak akkor van helye, ha az a kamara vagyonának kezelésére vonatkozik. A felelbevény mindig a választmánynál adandó be.

26. §.

Az építési kamara elnökének az ügyrendben meghatározandó jogai mellett hatásköréhez tartozik: a kamara érintkezését a hatóságok irányában közvetíteni, a titkár akadályoztatása esetében helyettes nevezni; a kamara tagjai továbbá az építészek, építőmesterek és ezek jelöltjei közt az ügyközési viszonyokból felmerülő egyetlenségek kiegyenlítését az érdekeltek megidézése és meghallgatása után békés uton megkísérteni és e célra a kamara oly tagjait meghívni, kiknek közrehatásából jó eredményt vár.

A közgyűlések nyilvánosak. A napi rendet az elnök eleve közzéteszi. A jegyzőkönyvek másolatban a kereskedelmi miniszterhez felterjesztendők.

Az elnök, illetőleg helyettese első sorban felelősek, hogy az építési kamara a jelen törvényben kiszabott hatáskörén túl nem lép.

27. §.

Az építési kamara minden év elején a lefolyt év ügykezeléséről általános jelentést terjeszt fel a kereskedelmi miniszterhez és ebben különösen az építész, építkezés és a technika terén tett tapasztalait kiemeli.

28. §.

A közgyűlés által megállapított ügyrend a kereskedelmi miniszterhez felterjesztendő.

IV. FEJEZET.

Az építész és építkezés gyakorlásának megszüntetéséről.

29. §.

Az építész és építkezés gyakorlása az illető építész vagy építőmester elhalálzásán kívül megszűnik:

1. ha az építész vagy építőmester önkénytelen lemond;
2. ha a magyar honpolgárságot elveszti;
3. ha a büntető vagy fegyelmi bíróság jogérvényes ítélete által az építész és építkezés gyakorlásától elmozdított;
4. ha csőd alatt van;
5. ha elmebetegség vagy pazarlás miatt gondnokság alá helyeztetik;
6. ha öngyilkossági kísérletet tett.

30. §.

Az építési kamara választmánya a 29. §. eseteiben az illető építész, építőmestert az építési kamara lajstromából hivatalból kitörli, a mennyiben azonban a megszüntetési okok kiderítése vizsgálatot tesz szükségessé, ezt hivatalból eszközölteti.

31. §.

Az építész és építés gyakorlásának megszűnte nyilvánosságra hozandó s a kereskedelmi miniszterhez feljelentendő és a kamara tagjaival közlendő.

32. §.

Az építész, építőmester halála esetén az építési kamara választmánya az iratok, rajzok és értékek leltár melletti biztosítása végett rögtön intézkedik, és halasztatlan teendők teljesítésére gondnokot rendel, kinek kötelessége az elhaltnak teendőit ideiglenesen végezni.

Az esetben, ha az illető a kamara székhelyétől távolabbra esik, az iratok, rajzok és értékek biztosítására az illető legközelebbi járásbíró intézkedik és a kamara választmányát az esetről azonnal értesíti és gondnok kirendelésére felhívja.

19. §.

Az építési kamara választmányt választ három évre, mely áll:

az elnökből, ki egyszersmind a kamara, a bíróság és a kőműves-mesterek- és művezetőket vizsgáló-bizottság elnöke is; s elnöki helyettesből, titkárból, jogvégzett ügyeszből, pénztárnokból, tizenkét választmányi tagból, és négy póttagból. A rendes tagok közül legalább kilencnek és a póttagok valamennyinek az építési kamara székhelyén kell laknia.

20. §.

A választás idejét 30 nappal megelőzőleg, az elnök hirdeti ki a harmadik év utolsó havára.

A választmányt az építési kamara összes tagjai választják viszonylagos szótöbbséggel, a választás érvényességéhez azonban a beadott szavazatoknak legalább egy harmada szükséges. Ha ily szótöbbség nem jön létre, úgy szintén ha az első szavazásnál az építési kamara tagjainak legalább fele nem szavaz: új választás rendeltetik, melynél a viszonylagos szótöbbség feltétlenül határoz. A második választást elrendelő hirdetményben az első választás meghiusulta és annak oka közléteendő.

Azok között, kik a választásnál egyenlő szavazatot nyernek, az elnök által húzott sors dönt.

A kamara székhelyén lakó minden tag választási jegyét személyesen adja be; a székhelyen kívül lakó tagoknak azonban jegyeiket pecsétjükkel lezárva és borítékon aláírásukkal ellátva a kitűzött határnapon beküldhetik.

Azonban azok, kik évi illetékökkel hátralékban vannak, sem nem választhatunk, sem nem választhatók.

Ha a három év letelte előtt a választmány valamely tagjának helye megürül, a megelőző választásnál megválasztott póttagok és azok közt a viszonylag legtöbb szavazatot nyertek hivandók meg a sorrendben.

A választás eredménye a kereskedelmi miniszternek bejelentendő.

21. §.

A választmány tagjává meg nem választható az:

1. a ki büntető vagy fegyelmi eljárás folytán hivatali vagy egyéb büntett, illetőleg vétség miatt megfenyítettett;

2. a ki a 14. évet még be nem töltötte;

3. a ki évi illetékekkel hátralékban van.

Ha ez választmány valamelyik tagja ellen fegyelmi, vagy bünvizsgálat indíttatik, middaddig míg az tart, tisztségét nem folytathatja.

22. §.

A választást csak az utasíthatja vissza, ki az előző három év alatt mint választmányi tag működött.

Ha ez eseten kívül valaki a választást elfogadni, vagy ha megválasztatott tisztét elfoglalni vonakodik: azt a választmány 500 frtig terjedhető bírságban marasztalhatja.

23 §.

Az elnök, elnök-helyettes és a választmányi tagok ingyen viselik hivatalukat, és csak az építési kamara érdekében s megbízásából tett kiadásai, utazási költségeik, stb. térítettnek meg az építési kamara pénztárából.

A titkár, pénztárnok és ügyész részére az ily költségek megtérítésén kívül a közgyűlés évi fizetést is állapíthat meg.

24. §.

A választmány működési köre a következő:

1. a közgyűlési határozatokat végrehajtja,

2. az építészek, építő- és kőművesmestereket, jelölteket és művezetőket felveszi és az előszabott lajstromokba bevezeti.

3. A jelöltek gyakorlati idejéről és magaviseletéről bizonyítványokat állít ki.

4. Az építési vizsgáló bizottsághoz a szükséges tagokat választja,

5. a kamara vagyont, úgy a netalán rábizott vagyont kezeli, miért a választmány minden tagja egyenként és együttesen felelős.

6. a 18. §. 6. pontjában felemlített véleményezéseket, indítványokat és jelentéseket elkészíti.

7. az évi jelentést megállapítja,

8. a szükséges szolgaszemélyzetet felveszi.

9. mint választott bíróság működik.

10. Minden hó közepén megállapítja az építkezésnél előforduló munkák és anyagok árát s azt a kamara helyiségeiben nyilvánosan kifüggeszti.

11. Felszólításra pályázati programokat és ehhez szükséges vázlatokat

készít. Azonban ezen eljárásban részt vevő építési kamara tagjainak az ezért járó, és a megkereső által fizetendő jutalomdíjat az építési kamara választmánya állapítja meg.

12. az építészek, építő és kőművesmesterek, a jelöltek és művezetők feletti felügyeletet és fegyelmi hatóságot gyakorolja.

25. §.

Mind a közgyűlésen, mind a választmányi ülésekben a választások kivételével a jelenlévők többsége határoz.

Érvényes határozathozatalra az elnökön kívül legalább nyolc, a választmánynak ülésén a (2., 4., 5., 10. pontok) és a 30. §. eseteiben legalább négy, a választmány egyéb üléseiben legalább két tag jelenléte szükséges.

A választmány határozatai ellen a közgyűléshez felelvtelnek csak akkor van helye, ha az a kamara vagyonának kezelésére vonatkozik. A felelbeztvény mindig a választmánynál adandó be.

26. §.

Az építési kamara elnökének az ügyrendtlen meghatározandó jogai mellett hatásköréhez tartozik: a kamara érintkezését a hatóságok irányában közvetíteni, a titkár akadályoztatása esetében helyettesítet nevezni; a kamara tagjai továbbá az építészek, építőmesterek és ezek jelöltjei közt az ügyköztési viszonyokból felmerülő egyetlenségek kiegyenlítését az érdekeltek megidézése és meghallgatása után békés uton megkísérteni és e célra a kamara oly tagjait meghívni, kiknek közrehatásából jó eredményt vár.

A közgyűlések nyilvánosak. A napi rendet az elnök eleve közzéteszi. A jegyzőkönyvek másolatban a kereskedelmi miniszterhez felterjesztendők.

Az elnök, illetőleg helyettese első sorban felelősek, hogy az építési kamara a jelen törvényben kiszabott hatáskörén túl nem lép.

27. §.

Az építési kamara minden év elején a lefolyt év ügykezteléséről általános jelentést terjeszt fel a kereskedelmi miniszterhez és ebben különösen az építészet, építkeztés és a technika terén tett tapasztalait kiemel.

28. §.

A közgyűlés által megállapított ügyrend a kereskedelmi miniszterhez felterjesztendő.

IV. FEJEZET.

Az építészet és építkeztés gyakorlásának megszüntetéséről.

29. §.

Az építészet és építkeztés gyakorlása az illető építész vagy építőmester elhalálózásán kívül megszünik:

1. ha az építész vagy építőmester önkénytelen lemond;
2. ha a magyar honpolgárságot elveszti;
3. ha a büntető vagy fegyelmi bíróság jogérvényes ítélete által az építészet és építkeztés gyakorlásától elmozdított;
4. ha csőd alatt van;
5. ha elmebetegség vagy pazarlás miatt gondnokság alá helyeztetik;
6. ha öngyilkossági kísérletet tett.

30. §.

Az építési kamara választmánya a 29. §. eseteiben az illető építész, építőmestert az építési kamara lajstromából hivatalból kitörli, a mennyiben azonban a megszüntetési okok kiderítése vizsgálatot tesz szükségessé, ezt hivatalból eszközölteti.

31. §.

Az építészet és építés gyakorlásának megszüntet nyilvánosságra hozandó s a kereskedelmi miniszterhez feljelentendő és a kamara tagjaival közlendő.

32. §.

Az építész, építőmester halála esetén az építési kamara választmánya az iratok, rajzok és értékek leltár melletti biztosítása végett rögtön intézkedik, és halasztatlatlan teendők teljesítésére gondnokot rendel, kinek kötelessége az elhaltnak teendőit ideiglenesen végezni.

Az esetben, ha az illető a kamara székhelyétől távolabbra esik, az iratok, rajzok és értékek biztosítására az illető legközelebbi járásbírószág intézkedik és a kamara választmányát az esetről azonnal értesíti és gondnok kirendelésére felhívja.

V. FEJEZET.

Jogok, kötelességek és díjazások.

33. §.

Az építési kamara által az építészek vagy építőmesterek lajstromába felvett építész vagy építőmester jogosítva van Magyarország területén az építészetet és építőmesterséget gyakorolni; nem különben az építési kamara választott bíróságát igénybe venni.

34. §.

Ki a nélkül, hogy építész, építőmester lenne, az építészet vagy építés gyakorlását folytatja 5—50 frtig ismétlés esetében pedig 20—100 forintig terjedhető pénzbírsággal büntetendő s az ítéletben egyszerűen kimondandó, hogy az ekként megbüntetett egyén az építészet és építkezés gyakorlásától eltiltatik; — ha ezt mégis tovább folytatná, ily esetben 3 hónapig terjedhető fogsággal fenytendő.

35. §.

Az építő és kőműves mesterek a meny nyiben üzletük évenként a tizezer forintnyi forgalmat meghaladja, alávetvük az 1875. évi XXXVII. kereskedelmi törvény határozatainak.

36. §.

Minden építőmester jogosítva van tanoncokat felvenni és azokat tanulási idejük letelte után segédekké avatni.

Ide vonatkozó intézkedések az 1872. VIII. t.-c. III. fejezetének A) pontja 39—55. §§-ai szerint érvényesek.

37. §.

Az építész, építőmester köteles a fél által reá ruházott teendőket véghez vinni.

Ha azonban a fél azt tapasztalná, hogy az illető építész, építőmester a reá bízott teendőket nem teljesíti: szóbeli vagy írásbeli jelentést lehet az építési kamaránál s ez megvizsgálván az ügyet, ha a feljelentést alaposnak találja, az illető építész, építőmestertől a további teendők végrehajtását, figyelembe véve a netalán megkötött szerződéseknek erre vonatkozó feltételeit, elvonhatja.

38. §.

A tervező építész, építőmester, a reája szóbelileg vagy írásban bízott ügyben legyen az tervezés, vagy más építész, építési megbízás — tett készpénzbeli kiadásainak úgy időveszteségének megtérítésén felül, illő jutalomdíjt s mindezek aránylagos előlegek általi fedezését követelheti a megbízó féltől.

A jutalomdíj és az idővesztés kárpótlása szabad egyezkedés útján határozható meg.

39. §.

Ha a tervező építész, építőmester, a jutalomdíj s költségek iránt a féllel nem egyezett ki, akkor a következő díjak számitandók fel:

Azon különféle építmény fajok megnevezése, melyek céljaik és kidolgoztatásuk természetéhez képest 5 osztályba osztva, költségösszegeik mellett százaléktételeik szerint díjazandók.

I. o s z t á l y.

1. Mindennemű gazdasági épületek. —
2. Egészen egyszerű szerkezetű s nagy üres helyeket tartalmazó épületek. (Raktárok, torna vagy vásárcsarnokok, lovardák, vasúti melléképületek, ideigl. kiállítási vagy ünnepi csarnokok stb. eff.). —
3. Egészen egyszerűen szerkesztett gyárépületek, melyek nagy helyiségeket (munkaterek stb.) tartalmaznak. Magában érthetőleg mindig csak az épületek belső berendezése (gépek stb.) nélkül. —
4. A legegyszerűbb vidéki vagy városi laképületek.

II. o s z t á l y.

1. Nyaralókhöz tartozó ólak, fényűzési lovak istállói, ménésépületek stb. —
2. Az I. oszt. 1., 2., 3. alatt felsorolt épületek, nehéz szerkezettel; gazdagabb díszítéssel, valamint minden egyéb összetettebb természetű gyárépület, közönséges növényházak és orangeriák. —
3. Jobb vidéki polgári lakóházak, valamint a közönséges szerkesztésű városi laképületek legtöbbje. Plébániák, egyszerű nyaralók közönséges bérházak, egyszerű vendéglősépületek stb. —
4. A legegyszerűbb nyilvános épületek (népiskolák, egyszerű középiskolák, egészen egyszerű templomok, szegényházak, kórházak, fürdő- és mosóintézetek, egyszerű vasuti indóházak, ugyanoly tanácsházak kisebb városokban, kerületi hivatal-épületek).

III. osztály.

1. Minden gazdagabb városi lakóépület és nyaraló, különösen építészetileg átdolgozott belső helyiségekkel (csarnokokkal, lépcsőházak, boltcsarnokokkal stb.) tornácok, kertiházak, gazdagabb növényházak és orangeriák. — 2. Minden a II. oszt. 4. p. a. felsorolt nyilvános épület, ha gazdag kiképeztetést, vagy időrabló tanulmányokat követelő berendezést nyernek, fűtés, szellőztetés, vagy bármely más célból. — 3. Minden egyéb nyilvános épület maga sabb építészeti kidolgoztatással, akár belsőjében, akár külsején, felső tanintézetek, gazdag templomok és kápolnák, könyvtárak, múzeumok, állatkerti épületek, gyógycsarnokok és termek, bazárok, klubházak, ünnepélyi és vigalmi helyiségek, színházak, börtönök, nagy indóházak, vámhivatalok, törvényszékek, városházak nagy városokban, ministeriumi és központi kormányzati épületek, országházak stb.

IV. osztály.

Laképületek és nyaralók fejedelmi berendezéssel, kastélyok és paloták, igen gazdag templomok és kápolnák, díszes egyetemi házak, vigalmi helyiségek, színházak, múzeumok, város- és országházak, díszkapuk, diadalívek stb.

V. osztály.

1. Belső- és külső díszítések. — 2. Oltárok, szószékek, keresztelő kutak, orgona házak stb. Mindennemű emlékmű, kutak, források, díszletes keresztelése, ülőhelyek parkokban stb. efféle.

VI. FEJFZET.

A felelősségről.

40. §.

Az építési kamara feletti főfelügyelet a kereskedelmi minisztert illeti, ki e részben a tapasztalt hiányok orvoslásáról az építési kamara utasításával gondoskodik; azonban az egyéni büntettek és vétségek megfenyítése, a mennyiben különben büntető bírósági eljárás alapját nem képezik — csakis a jelen törvényben szabályozott úton és módon eszközölhető.

41. §.

A tervező építész köteles a kivitel céljából kiadott terveit sajátkezüleg aláírni

s a tervezetek szerkezetéért mindenkor ő felelős.

42. §.

A kivített eszközlő építőmester köteles szinte a végrehajtásra szánt terveket aláírni, miáltal az azokban előtűntetett szerkezetek helyességét elismeri; a kivitelért pedig valamint az építkezés szilárdságáért mindenkor ő felelős.

43. §.

Az építész, építőmester teljes kártérítéssel tartozik azokért a károkért, melyeket helytelen tervezés, kivitel vagy mulasztás által valakinek akár szándékosan, akár vétkes gondatlanságból okozott.

A kártérítés minőségét és mennyiségét az építési kamara választott bírósága állapítja meg.

A kár teljes megtérítése azonban nem menti fel az építész, építőmestert a feyelmi, illetőleg bűnvádi eljárás alól.

44. §.

Ha valamely építész, építőmester hibás rendelkezése vagy intézkedése folytán emberélet esik áldozatul, az építési kamara az illető építész, építőmestertől az építészeti és az építkezés gyakorlásának jogát bizonyos időre, ismétlés esetében pedig örökre is elvonhatja.

45. §.

Az építőmester csak az építési kamara által vizsgált (91. §.) művezetőt alkalmazhat. Az az építőmester, a ki oly egyént alkalmaz művezetőnek, a ki sem vizsgát nem tett, sem a kamaránál a művezetők lajstromában bejegyezve nincs, 50—500 forintig terjedő pénzbírsággal az építési kamara által büntetendő.

46. §.

Ha építész, építő vagy kőműves-mester, építész és építőmesteri jelölt, avagy művezető hivatás szerinti köteleességét azon bűnös célzattal szegi meg, hogy ez által magának vagy másnak illetéktelen hasznot szerezzen, vagy valakinek jogtalan kárt okozzon: oly büntetést követ el, mely az illetékes büntető bíróság által a törvényes úton büntetetik, és ha a panaszolt vétkesnek mondatnék ki, a vétkességet avagy bűnösséget kimondó ítélet jogerőre emelkedés után az építési kamarához teendő

át, mely a jelen törvény korlátai között a panaszlott ellen fegyelmi úton intézkedik.

47. §.

Fegyelmi vétséget követ el az az építész, építő vagy kőműves-mester; építész s építőmesteri jelölt avagy művezető:

a) ki hivatása szerinti köteleseit, vagy a jelen törvény rendeleteit vétkeesen, de nem azon bűnös célzattól szegi meg, hogy az által magának vagy másnak illetéktelen hasznot szerezzen, vagy valakinek jogtalan kárt okozzon;

b) ki magaviselete által az építész és építőmesteri kar becsületét és tekintélyét sérti, és ez által tiszteletre és bizalomra méltatlanná válik;

c) ki oly egyént alkalmaz művezetőnek, a ki sem vizsgát nem tett, sem a kamaránál a művezetők lajstromába felvéve nincs;

d) a ki kamarai taggá való felvételekor oly adatokat hallgatott el, melyek felvételét kizárták volna;

e) ki a jelöltek magaviseletéről a kamarának egyáltalán nem, vagy alaptalan jelentést tesz;

f) ki díjazott közbenjárók által vagy egyéb botrányos módon építetőköt keres;

g) ki a reá bizott építkezési ügyekben hanyagságot és késedelmezést tanúsít;

h) ki a választott birói tisztet indokolatlanul visszautasítja, vagy a választott bíróság tárgyalásán mint választott biró a kiszabott határidő alatt meg nem jelenik;

i) az a választott bírósági tag, ki hivatali titkot közöl, magát megvesztegettet, zsarol vagy hamisítást követ el;

k) ki mint választott biró valamely fél részére emlékiratot szerkeszt, a más által szerkesztettet helybenhagyás vagy megváltoztatás végett átvizsgálja, vagy a per mikénti vitelére útmutatást vagy tanácsot ad;

l) ki a folyamatban lévő peres ügy mikénti elintézése, vagy egyéb birói esemény tekintetében a bíróság valamely tagjára érdekeltségéből vagy ellenszenvből hatni törekszik;

m) ki az eljárási szabályokat meg nem tartja, vagy azokat roszhiszeműleg magyarázza.

48. §.

Fegyelmi vétségnek tekintendő különösen s mint ilyen fenyítendő:

ha építész, építészjelölt; építő vagy kőműves-mester, építőmesteri jelölt és mű-

vezető, büntető bíróságilag bármi tekintetben jogerejűleg bűnösnek kimondatott.

49. §.

A fegyelmi vétségek büntetési:

a) az építészek és építőmestereknél:

1. írásbeli feddés;
2. pénzbírság 50 forinttól 500 forintig;
3. felfüggesztés az építészet és építőmesterségből legfeljebb egy évig;
4. megfosztás az építési és építőmesteri minőségtől.

b) a kőművesmestereknél, a jelölteknek:

1. írásbeli feddés;
2. pénzbírság 50 forinttól 500 forintig;
3. időleges felfüggesztés a vizsgára való bocsátástól, illetve a gyakorlati évek meghosszabbítása;
4. időleges, vagy végleges megfosztása a kőműves mesteri, a jelölti és művezetői minőségtől.

VII. FEJEZET.

A fegyelmi eljárásról.

50. §.

Az építési kamara választmánya csekélyebb kötelesség szegések esetében bárkit az építési kamara lajstromába bevezetettek közül, nyilatkozatának bekívánása után, rendes fegyelmi eljárás megindítása nélkül is meginthat és rendre utasíthatja.

Ily határozatok ellen felebbvitelnek nincs helye.

51. §.

Fegyelmi vétségek felett a fegyelmi hatóságot első bíróságilag az építési kamara választmánya, másodhatóságilag pedig a m. k. kereskedelmi miniszter gyakorolja.

Az építési kamara fegyelmi bírósága az elnökön kívül négy választmányi tagból áll, kik 4 hónaponként választmányi ülésben az elnök által kisorsoltatván, fegyelmi birói tisztüket 4 hónapig tartják meg.

Fegyelmi ügyekben az építési és építőmesteri kart a kamara ügyésze mint közvádoló képviseli.

52. §

A fegyelmi eljárás az építési kamara ügyésze, magánosok panasza, bíróság vagy egyéb hatóság feljelentése folytán a vádlott meghallgatása után, a fegyelmi bíróság által rendelhető el.

A fegyelmi eljárás megindítását, avagy a panasz mint fegyelmi büntetést maga után nem vonó feljelentést visszautasító határozat a panaszló félnek, az építési kamara ügyészének és a panaszlottnak írásban kézbesítendő.

E határozat ellen minden érdekelt fél élhet a kézbesítéstől számított 8 nap alatt felelbbvitellel.

53. §.

Ha a fegyelmi eljárás megindítását elrendelő határozat jogerőre emelkedést és a fegyelmi bíróság vizsgálatot lát szükségesnek, ennek teljesítésére az elnök az építési kamarának egyik tagját mint vizsgáló biztost küldi ki.

A fegyelmi bíróság tagja ily vizsgálattal sohasem bizathatik meg.

54. §.

A vizsgálati biztos kihallgatja a vádlottakat, a panaszlót illetőleg érdekelt feleket szükség esetében megvizsgálja a vádlottnak a panasz tárgyát képező ügyre vonatkozó terveit, könnyveit és iratait, azokat le is zárolhatja és kinyomoz minden körülményt, mely az ügy felderítésére szolgál.

A mennyiben tanúknak és szakértőknek kihallgatása is szükséges, e kihallgatások eszközlése végett a vizsgáló biztos az illetékes kir. járásbíróságot megkeresi, mely megkeresésnek eleget tenni és a biztost a kitűzött határnapról értesíteni s kihallgatás után a felvett jegyzőkönyveket neki kézbesíteni köteles.

Ha a tanuk és szakértőknek a fegyelmi bíróság előtti megjelenése nem lehetséges s azok vallomása döntő befolyással bírónak látszik, azok a biztos előterjesztésére, ki kérdéseket is tehet indítványba, mindegy esketendő.

55. §.

A vizsgáló biztos a teljesített vizsgálatról jegyzőkönyvet vezet és ezt a vizsgálat befejezte után az összes iratokkal együtt bemutatja a fegyelmi bíróságnak.

Ha a kamara ügyésze és a vádlott a betérjesztett s általuk megtekinthető vizsgálatot hiányosnak tartják, annak a biztos által velök közlendő beadása napjától számított 8 nap alatt kiegészítését kívánhatják.

Az ez iránt előterjesztett kérelem felett a fegyelmi bíróság jogorvoslat kizárásával határoz.

56 §.

Ha a vizsgálat befejezettnek mondatott ki, az elnök az ügy tárgyalására határnapot tűz ki, melyre a kamara ügyészét, a vádlottat, panaszlót, esetleg megbizottjával, ugy a tanukat és szakértőket megidézeti.

Az érdeklettek e határozatnak legalább nyolc nappal a tárgyalás előtt történendő kézbesítésétől számított határidőnek első felében jogosítva vannak új tanuk megidéztetését kérni, mely kérelem felett a fegyelmi bíróság jogorvoslat kizárásával határoz.

A mennyiben a megidézett tanu meg nem jelennek, pénzbírság vagy kényszerítő eszközök alkalmazása végett az illetékes bíróság keresendő meg.

57. §.

A tárgyalás szóbeli és nyilvános, a bíróság azonban jogosítva van a nyilvánosság kizárását kimondani.

Az ily határozat ellen jogorvoslatnak helye nincs.

58. §.

A tárgyalást az elnök megnyitván, az ügyész a vizsgálat eredményét előadja, mire a szükséges iratok felolvasása után az elnök, érdeklett felek s bírák a tanuk és szakértőktől kérdéseket indítványozhatnak, s az elnök kötelessége az ügyállást végleg kideríteni.

59. §.

A szóbeli tárgyalás befejezte után a kamara ügyésze a tárgyalás menetéből folyólag a vádlott felmentésére vagy megbüntetésére, s ez utóbbi esetben egyúttal a büntetés neme és mértéke iránt indítványt tesz.

Az ügyészi indítványra a vádlott válaszol s további szólításnak nincs helye.

60. §.

A vádlott személyesen, ügyvéd vagy magánszemély által védekezhetik, mely esetben az ügyvéd által egyszerű, a magánszemély által pedig az 1868. LIV. t-c. 553. §-a nyomán hitelesített meghatalmazás mutatandó be.

61. §.

A tárgyalásról az ügyet teljesen feltűntető jegyzőkönyv vezetendő, mely az elnök, az ez által a fegyelmi bíróság tag-

jaiból kinevezett időleges jegyző, a vádló és vádlott által aláíratik.

62. §.

Ha a fegyelmi bíróság nem látja annyira kifejtve a ténykörülmenyeket, hogy alaposan ítélhessen és a tárgyalás folytatásától sikert várhat: pótvizsgálatot és a tárgyalás kiegészítését rendelheti el, habár ezt a felek nem is kérték.

Ily értelmű határozat ellen jogorvoslatnak helye nincs.

63. §.

A fegyelmi bíróság a begyűlte alapján hoz határozatot, s a vádlott ellen felmerült vádak s a büntetés iránt belátása szerint a 49. §. korlátai között mondja ki a végítéletet.

Az ítélet indokaival együtt a tárgyalás befejezése napján szóval kihirdetendő s 48 óra alatt az érdekllett feleknek írásban is kézbesítendő.

64. §.

Az ítéletben vagy felmentés vagy vétesség mondandó ki. Ez utóbbi esetben a bíróság megszabja a büntetést, valamint megállapítja az eljárásnak a marasztalt által viselendő költségeit is.

Az első esetben a vádlott költségei a panaszttevő által térítendőek meg, szabadságában állván hamis vádaskodás miatt a törvény rendes útján orvoslást keresni.

Ha az ítélet bíróság megfizetését tárgyalja, annak hová fordítása iránt is intézkedik s az ezen intézkedés által érdekeltnak mutatókozó felet az ítélet közzlésével értesíti.

65. §.

Az ítélet elleni felebbezés nyomban az ítélet kihirdetése után, 8 nap alatt a fegyelmi bírósághoz nyújtandó be.

Ha felebbezési indokok nem adatnak, az iratok hivatalból terjesztetnek fel a m. kir. közlekedésügyi miniszterhez, mint II-od bírósághoz.

66. §.

A II-od bírósági határozat ellen további felebbezésnek helye nincs, s az a fegyelmi bíróság által történt kihirdetés, (melyre az összes érdekllett felek meghívandók) után 8 nap alatt végrehajtható.

67. §.

A felebbviteli fegyelmi bíróság a felterjesztett iratok alapján határoz, s a fe-

lebbezésben újabban felírott ténykörülmenyeket, melyek a jegyzőkönyben kitüntést nem nyertek, figyelembe nem veheti s vagy érdemleges határozatot hoz, vagy a vizsgálat s tárgyalás kiegészítését rendelheti el.

68. §.

Ha a bíróság úgy véli, hogy a panaszlott cselekmény vagy mulasztás büntetett képez és annak elítélése nélkül határozatot hozni egyáltalán nem lehetne, az esetben a további eljárás felfüggesztése mellett a bűnös cselekmény előzetek kiderítése és elítélése végett az iratokat az illető bűnvádi bírósághoz teszi át.

Ily határozat ellen felebbezésnek helye nincs.

Ha ellenben az eljárás előzetes bűnvádi eljárás nélkül is elintézhető, az annak folyamán felmerült bűnös cselekmény megtorlása végett az iratok csak az érdemleges ítélet jogerőre emelkedése után teendők át a büntető bírósághoz.

69. §.

Ha a szabályszerűleg megidézett vádlott a tárgyaláson meg nem jelent, a tárgyalás a fennebbi szakaszok értelmében megtartatik s a bíróság a vizsgálat eredményéhez képest hoz ítéletet.

Ez esetben a felebbezés a vádlottnak kézbesítendő ítélet kézbesítésétől számított 8 nap alatt jelentendő be és indokolandó.

Ha vádlott alapos okoknál fogva nem jelenhetik meg, s azokat a tárgyalás előtt igazolja: a tárgyalásra új határnap tűzendő ki.

A halasztásnak helyt adó határozat ellen felebbezésnek helye nincs, ellenben a megtagadó határozat ellen vádlott a kézbesítéstől számított 24 óra alatt felebbezést nyújthat be, mely esetben a tárgyalás a II-od bíróság határozatáig felfüggesztendő.

70. §.

A fegyelmi bíróság ítélete ellen perújításnak helye van, de csak egyszer, ha vádlott újabb bizonyítékokat hozhat fel.

A perújítási kérelem — mely a végrehajtást meg nem akasztja — az alapítélet kézbesítésétől egy év tartama alatt nyújtható be.

71. §.

A perújítási kérelem tekintetében a fegyelmi bíróság a felek meghallgatása nélkül határoz.

Ha a perujításnak hely adatik, erről az érdeklettek írásban értesítettnek, s a helyt adó határozatban vagy a vizsgálat megújítása, vagy újabbi tárgyalás rendeltetik el.

A helyt adó határozat ellen felebbezésnek helye nincs; a megtagadó határozat azonban a kézbesítéstől számítandó 8 nap alatt felebbezhető.

72. §.

Perujítás folytán hozandó ítéletben az alapítélet hatályon kívül helyezettnek mondandó ki, s újabbi ítélet hozandó, melynek felebbvitele tekintetében a már tett rendelkezések alkalmazandók.

73. §.

Ha a bíróság a fegyelmi büntetések 3., 4. és 8. fokait alkalmazta, az ítélet jogerőre emelkedése után az ítélet rövid kivonata a hivatalos lapban egy ízben közzéteendő.

74. §.

Jogerős emelkedés után, a mennyiben az ítélet pénzbüntetést tárgyal, az végrehajtható.

A végrehajtás a kamara ügyésze által végrehajtást szenvedendő személyes bíróságánál kérelmezendő.

75. §.

A végrehajtás foganatosítása tekintetében az 1868. LIV. t.-c. szabványai irányadók.

VIII. FEJEZET.

A kőművesmesterek és művezetők felvételéről.

76. §.

Az építési kamara a kőművesmesterek és művezetők névjegyzékét vezeti és nyilván tartja, mely célból minden építő- és kőművesmester köteles a nála alkalmazásban álló művezetők névjegyzékét a kamarához minden évben benyújtani.

77. §.

A ki az építési kamara által vezetett kőművesmesterek és művezetők névjegyzékében bevezetve nincs, az kőművesmesternek vagy művezetőnek nem tekintetik.

A kőművesmesterek és művezetők névjegyzékébe való beiktatás megtagadandó: ha a jelentkező csőd vagy gondnokság alatt áll; ha valamely büntett vagy vétség miatt megfenyítettett.

Ha az építőmester vagy kőművesmester az épület kivételénél magát művezető által helyettesíteni akarja, ebbeli szándékát kö-

teles az építési kamaránál bejelenteni és az illetőt megnevezni; a kamara ennek folytán előre elhatározza, mennyiben felelős a művezető, s mennyiben a kőművesmester, vagy a tervezet aláírt építőmester.

A kamara ebbeli határozata úgy a tervező építészszel, a kivített eszközlő építő- vagy kőművesmesterrel, valamint a művezetővel írásban közlendő.

78. §.

A ki mint kőművesmester vagy művezető működik a nélkül, hogy vizgát tett volna és a lajstromban befoglaltatnék, 20 forintig terjedő bírsággal, és ismétlés esetén 2 hónapig terjedő fogsággal a kamara által fenytendő.

79. §.

Kőművesmester, csak építész vagy építőmester tervei, utasításai és felügyelete mellett vállalhatja, kiválólag a kőművesmunka kivitelét.

Ki e határozat ellen vét, 50—200 forintig terjedő összeggel bírsággal, ismétlés esetén a kamara elvonhatja tőle a kőművesmesteri jogot.

80. §.

De e mellett a 44. és 77. §§-ok és a gyakorlat jogairól szóló §§-ok is a kőművesmesterekre vonatkoznak.

81. §.

A kamara választmánya minden év elején 5 rendes és 3 póttagból álló művezetők vizsgálatát eszközlő bizottságot a kamarai tagok közül választ. E vizsgáló bizottságnak elnöke a kamara elnöke, illetőleg helyettese.

82. §.

A vizsgák rendszeren egyszer tartatnak évenként és azokhoz való jelentkezés idejét, valamint lejáratát mindig a megválasztott vizsgáló bizottság állapítja meg és kihirdeti.

83. §.

A ki vizgát akar tenni, ebbeli szándékát legalább 14 nappal a vizsgák megtartása előtt köteles a kamaránál bejelenteni, és a vizsgáló bizottság által meghatározott díját, mely azonban 10 forintnál nagyobb nem lehet, előre lefizetni.

84. §.

Ha valaki a kitűzött időn kívül óhajtna vizgát tenni, ezért a kamara választmányához folyamodhatik, mely, ha a folya-

modványnak hely adatott, egyúttal kiszabja az esedékes rendkívüli vizsga díját.

85. §.

A művezetők vizsgájára a vizsgáló bizottság csak azt bocsáthatja:

1. ki legalább 4 évig mint segéd jó sikerrel dolgozott és azt bizonyítványokkal okadatulja,
2. ki legalább 6 hónapig valamely építési irodában jó sikerrel alkalmaztatott,
3. ki magyar honpolgár, vagy a honpolgári jogot elnyerte.

86. §.

A művezetői vizsga az állam hivatalos nyelvén teendő le.

A művezető-vizsga kiterjed a következőkre:

1. Az építési szerkezettanra:
 - a) falazat; annak nemei, téglá és kőkötés; b) boltozatok összes nemei; c) fedénszerkezetek és káposvasak alkalmazása.
2. Kőfaragói, képfaragói (gipsz, cement stb.) asztalos stb. munkálatok elhelyezésére és lefalazására.
3. Állványozás.
4. Munkabeosztás.
5. Terv és részletrajzok, azok kijelölési módjának ismerete és másolási rajzolás.
6. Alapárkok és falazatok kitűzése.

A művezető vizsga szóbeli írás és rajzbeli.

Ha a vizsgáló bizottság a jelöltet vissza utasította, a jelölt a vizsgát, a díj újabb lefizetése mellett és egy évi gyakorlat után ismételteti.

Harmadszori visszautasítás után az illető többé vizsgához nem bocsájtatik.

A képesítettnek ítélt részére a bizonyítványt a vizsgáló bizottság a kamara nevében állítja ki.

IX. FEJEZET.

Az építési kamara választott bíróságáról.

87. §.

Minden az építészet és építésből folyó, az építkezési összes munkálatokból, az építési anyagok adás-vevéséből és az építkezésnél előforduló fuvarozásokból eredő peres ügyek elintézésére az építési kamara választott bírósága illetékes, ha a kötlevel, vagy szerződés hivatkozással e választott bíróságra és az építési kamara szabályaira, köttetett meg.

88. §.

A választott bíróság az építési kamara közvetlen felügyelete alatt áll; a legfelsőbb felügyelet pedig a kereskedelmi minisztert illeti, aki e jogánál fogva vizsgálá-

tot rendelhet és jelen törvény szabályainak megtartása, valamint a hiányok orvoslása iránt a tapasztalatokhoz képest intézkedik.

89. §.

Az építési kamara választott bírósága mindegyik első folyamodványú kir. törvényszék és járásbírósággal közvetlenül érintkezik.

90. §.

A választott bíróság tartozik az év kezdetén az elmúlt évben előfordult ügyekről kimutatást készíteni s azt legfeljebb jan. hó végéig az építési kamarai elnökség útján a kereskedelmi miniszterhez fölterjeszteni.

91. §.

A választott bíróság áll:

a) egy a király által az igazságügy miniszter ellenjegyzése mellett kinevezett bíróból, ki közszolgálati tekintetben a budapesti királyi törvényszék elnökének van alávetve;

b) az építési kamara által egy évre kiküldött egy választmányi tagjából;

c) a felek által az építési kamara választmányából választott két tagból, úgy, hogy minden fél egy bírót választ; s végre

d) a felek által szinte az építési kamara választmányából választott elnökből.

Ha a felek az elnöklő felett megegyezni nem tudnak, illet az építési kamara nevez ki számukra.

92. §.

Ha valamelyik fél nem választaná meg bíróját, az ellenfél kívánságára az építési kamara elnöke, a fél előleges felszólítása után, rendel annak számára bírót.

93. §.

A megalakult bíróság tagjai ellen egyik fél részéről sem tehető kifogás.

94. §.

A király által kinevezett bíró az 1869. IV. és 1871. VIII. t.-c. rendeleteinek van alárendelve.

95. §.

A király által kinevezett bíró a budapesti kir. törvényszék elnökségének lévén alávetve, ez őt ideiglenes szolgálattétel végett a törvényszékhez berendelheti s szabadságidejére avagy betegség esetére jogosítva van őtet más bíró által helyettesíteni.

96. §.

Amennyiben kinevezett bíró működése panaszra adna okot, ez iránt az építési kamara elnöksége által a budapesti törvényszék elnökségéhez jelentés teendő.

97. §.

A nevezett bíró ellen fegyelmi eljárás iránti kérvények az építési kamara elnökségéhez adandók be, mely azt jelentése kapcsán további ellátás végett a budapesti kir. törvényszék elnökségéhez teszi át.

98. §.

A felek s megbizottai kötelesek magukat a bíróság előtt illendően, a bíróság iránt pedig tisztelettel viseltetni. Ha ez ellen vétenek és a rendre utasítás fogamat nélkül marad: 100 frtig terjedhető pénzbírsággal büntetendő, fennmaradván azon felül a s rített fél magánkeresete.

99. §.

Minden választott bírósági határozat a választott elnök előülése alatt tartandó tanácskezmány alapján szavazattöbbséggel hozathatik meg, mely alkalommal az építési kamara titkára mint jegyző működik.

100. §.

A választott bíróságnak illetőleg annak minden egyes tagjának szabadságában áll a felek szakértőinek véleményét is tárgyalás alkalmával kihallgatni.

101. §.

A választott bíróságnak mindenk előtt a békés kiegyezést kell megkísérteni; és ha ez nem sikerül, megindítja az eljárást.

102. §.

Minden önjogú személy, a bíróság előtt magát saját személyében képviselheti és magát ügyvéd vagy más önjogú személy által is képviseltetheti, azonban más általi képviselőnél ügyvéd két tanu által előttemeztetten kiállított meghatalmazást köteles bemutatni; más önjogú megbizottat pedig a fél köteles élő szóval a bíróság előtt vallani, mely körülmény a jegyzőkönyvben kitüntetendő.

103. §.

Olyan személyekért, kik gyámság vagy gondnokság alatt állanak a gyám, illetve gondnok idézendő. A jogi személyek az igazgatóság vagy az alapszabályokban kijelölt közegek által, a kir. kincstár, a m. kir. kincstári jogügyek igazgatósága, a közalapítványi ügyigazgatóság által képviselhetnek.

104. §.

A feleknek ode ítélt eskü letétele és a tanuk meghiteltetése közvetlenül a választott bíróság által történik.

105. §.

A felek meg nem jelenése az ítélet hozatalát nem gátolja.

106. §.

Az építési választott bíróság ítéletek hozásában a perrendtartás által megszabott formaságok alól felmentve van és csak tekintettel az építési kamara szabályaira és tekintettel a jelen törvényben foglaltakra legjobb tudomása és lelkiismerete szerint ítél.

107. §.

A választott bíróság köteles a tárgyalás folyamáról rendes jegyzőkönyvet vezetni, mely az eljárás lefolyását tartalmazza. Az eljárás befejezése és a jegyzőkönyv aláírása után a bíróság azonnal visszavonul és szavazattöbbséggel meghozza az ítéletet.

108 §.

Az ítélet, mely utólag indokaival együtt a jegyzőkönyvbe iktatandó s a király nevében mondatik ki, az elnök által a felek előtt szóval kihirdetendő; az esetleg meg nem jelent vagy nem képviselt félnek pedig írásban kézbesítendő.

Az ítélet a felek kívánságára hiteles alakban kiszolgáltatandó.

109. §.

Közöltetvén az ítélet a felekkel, azoknak jogában áll, az ellen végelöterjesztést azonnal bejelenteni, mely azonban az ítélet kihirdetésétől számított 24 óra alatt írásban adandó be.

110. §.

A végelöterjesztés felett a bíróság zárt ülésben legkésőbb 24 óra alatt határoz s azt vagy elveti, vagy az ítélet feloldásával póttárgyalást azonnal rendel, mely újabb ítélettel fejeztetikbe és ez ellen további előterjesztésnek helye nincs.

111. §.

A választott bíróság által hozott ítélet jogérvényes és végerejű; ellene sem a törvény rendes bíróságok előtt, sem fölebbzésnek, sem más jogorvoslatnak helye nincs. Az ítélet végrehajtható.

112. §.

A félnek az ítélet kihirdetésére meg nem jelenése a végrehajtást nem gátolja.

113. §.

A választott bíróság működése ingyenes; azonban a készpénzbeli és más költ

ségek (bélyeg, perpatvarkodás miatti bíróság, utazási költségek, szakértők és tanúk díjazása) a vesztos felet terhelik, ha a választott bíróság különös okoknál fogva a költségeket illetőleg másképp nem határoz.

114. §.

Kiegyezés esetén, mely a választott bíróság előtt megkötött, a költségeket mind a két fél egyenlő arányban fizeti, ha csak az nem bizonyul be, hogy az egyik fél jogtalanul bepereltetett.

115. §.

A költségek és más kiadások a peres tárgy értékének tekintetbevételével esetről-esetre a választott bíróság által, az ítéletben állapíttatnak meg.

116. §.

Ha az ítéletileg kimondott kötelesség a meghatározott idő alatt nem teljesítettik, ezen esetben az ellenfél jogosítva van a végrehajtási alap megnevezésével a választott bíróságnál szóval vagy írásban a kielégítési végrehajtást szorgalmazni.

Ily esetben az ítélet annak indokaival a volt elnöklő és titkár által aláírandó és az építési kamara választott bíróság pecsétjével ellátva megkeresvény kíséretében azon bírósághoz küldendő, mely a végrehajtás foganatosítására törvényesen hivatva van.

A megkeresvény ugyanazok által irandó alá, kik az ítéletet aláírták. A végrehajtás foganatosítása, magától értve a fennálló törvények értelmében történik.

117. §.

Az eljárásra vonatkozó ügyrendet, valamint kezelési rendszabályt az építési kamara választmánya dolgozza ki, s azt a kereskedelmi miniszterhez jóváhagyás végett terjeszti be.

X. FEJEZET.

Á t m e n e t i i n t é z k e d é s e k.

118. §.

Mindazok az építészek és építőmesterek, ki a jelen törvény hatályba lépteig építési okmányokkal vagy építőmesteri iparhatósági engedéllyel már bírnak és mint ilyenek cégeket, akár a budapesti királyi kereskedelmi és váltótörvényszéknél, akár más királyi törvényszéknél bejegyeztették, az építési kamara lajstromába az alakuláskor jelentkezések folytán bevezetendők s jelen törvénynek azon része, mely a kamarába való felvételt szabályozza, csak a törvénynek életbelépte után lesz irányadó.

119. §.

A kőművesmesterek a lajstromba bejegyzendők, ha cégük mint ilyeneknek be van jegyezve.

120. §.

A művezetők az építési kamara lajstromába felveendők, ha bizonyítványokkal okadatolhatják, hogy mint ilyenek legalább 2 éven át valamely építő vagy kőművesmesternél működtek.

121. §.

Ez építési kamara első alakulása végett a magyar királyi kereskedelmi miniszter az alakulási gyűlésre a Magyarországon lakó és honpolgári joggal bíró s az előző 118. § ban érintett jogosítványokkal bíró építészeteket és építőmestereket meghívja, egyúttal azok igazolási okmányaik beadására határnapot tűz ki.

122. §.

A Budapesten megtartandó alakulási gyűlésen minden magyarhoni, honpolgári joggal bíró építész és építőmester, ki igazolási okmányait a miniszter által megjelölt helyen beadta, és büntető-vizsgálat alatt nem áll részt vehet.

Az alakulási gyűlést a kereskedelmi miniszter által kiküldött miniszteri biztos nyitja meg és a nyomban megválasztandó korelnöknek az ülés vezetését átadja.

A korelnök korjegyzőt nevez ki és a választmány s tisztviselők megválasztását eszközöli.

A megválasztott választmánynak a beadott igazolási okmányok a miniszteri biztos által átadatnak, és ez az építési kamara lajstromában való felvétel iránt a jelen törvény határozatai szerint jár el.

123. §.

A további intézkedések jelen törvény keretén belül tétetnek meg.

124. §.

Jelen törvény végrehajtásával a m. k. kereskedelemügyi miniszter bizatik meg, ki egyúttal felhatalmaztatik, hogy a kamara működését ellenőrizze és az esetleg szükségesnek mutakozó intézkedéseket tegye meg.

Ezt a törvényjavaslatot 1877. évi október hó 10-én a magyar mérnök és építész egyesület által kiküldött bizottság, melynek tagjai a javaslattevő BOBULA JÁNOS-on kívül voltak: AMON JÓZSEF, BENKÓ KÁROLY és KAUSER JÁNOS, tárgyalás alá vette s magáévá tette.

Azóta azonban aludt a dolog.

GANZ és TÁRSA.

Hengerszékek

kéregöntésü hengerekkel és teljes malomberendezések

Gépek

papir-, farost-

és

cellulose-gyártáshoz.

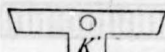

Fig. 4.

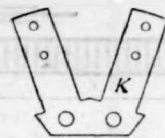

Fig. 3.

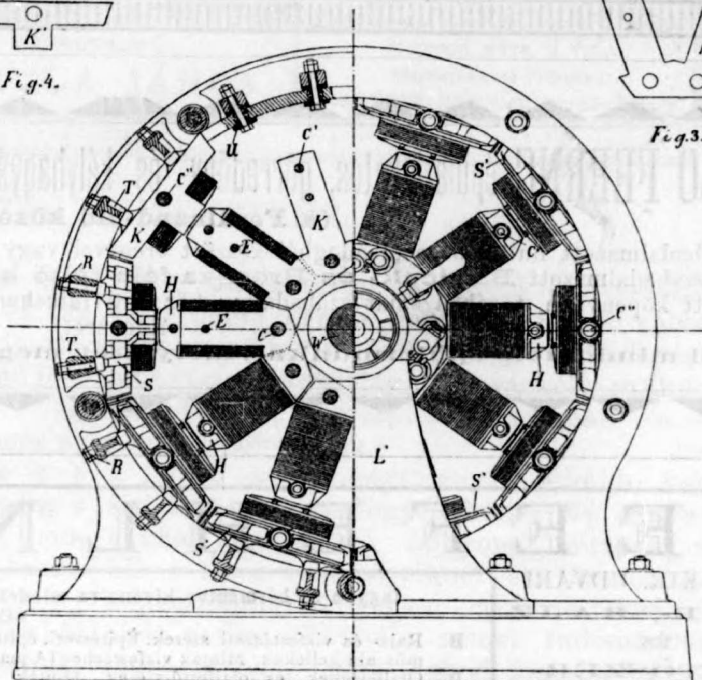

Fig. 1.

Gépek és készülékek

szén, érc és nemes-érczek kifejtéséhez.

Kéregöntésü és aczélkerekek bányakocsikhoz, valamint teljes **csillék, kerék-párokat** Halmai szab. szerint, **bánya- és szállító-kocsikhoz**. Elvállalnak azon-kivül **egész telepek berendezését**, melynek jó kiviteleért és munkaképességeért felelősséget vállalnak.

Kéregöntésü és aczélkéregöntésü keresztvezések, zuzópofák, kéregöntésü hengerek és hengergyűrük aprítógépekhez.

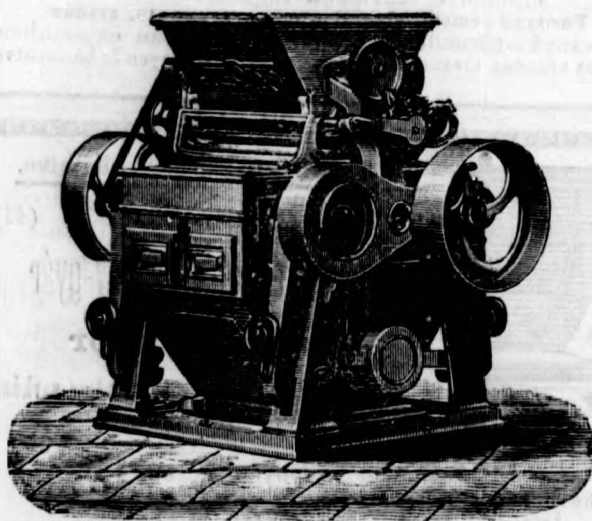
Villamos világítási és erőátviteli telepek.

Központi állomások.

Mozgósítható villamos világítási telepek vasutak számára.

Villamos bányavasutak, villamos szállító-készülékek, villamos akna-, furó- és kőszénfejtő-gépek; továbbá mindenféle **gépek és egyéb készülékek** a bánya kiaknázásához villamos hajtással. **Turbinák** a helybeli vízi viszonyokhoz képest. **Vasutak**, mindenféle **vasuti kocsik**. **Légszuszámotorok** álló vagy fekvő egy vagy két hengerrel.

Aczél-öntvények.

HEHLEIN ISTVÁN VÁLLALKOZÓ.

Gyár és műszaki iroda: **BUDAPEST, V., Kálmán-utca 13.**

Ajánlja magát központi víz-, lég- és gőzfűtések, szellőztetések, légszusz és vízvezetékek, szivattyú és vízművek, nemkülömben **csa'ornázások és closetek** legszilárdabb berendezésére. Zajtalan szellőzési készülékek, működési költség nélkül; valamint legkitűnőbb **füst- és légszívó, kémény töltetek** kovácsolt vasból, mindenkor raktáron vannak és jutányos árak mellett szállíttatnak.

— Tervek és költségvetések díjmentesen készítetnek. — (34)

SVADLO FEERNÉC épületlakatos, görredőny- és kályhagyáros, Budapesten, VI. ker., Lehel-utca 8. sz. (a Ferdinánd-híd közelében)

ajánlja szabadalmazott hullámos acélbádorgból készült erccovel vagy borszalaggal ellátott **görredőnyeit**, továbbá a szintén szabadalmazott **Blasicek- és Brecska-féle töltő kályháit**, minden nagyságban, vas-, acél vagy zománczott köpenyben, továbbá saját szabadalmu **központi fűtésberendezéseit** több helyiségnek egy kályhával való fűtésére.

Elvállal mindentféle épületmunkát, melyeket megbízhatóan és pontosan fogantat.

SEEFEHLNER J. L.

CS. ÉS KIR. UDVARI
PAPÍR-, RAJZ-
ÉS
FESTŐSZER-
KERESKEDÉSE
BUDAPESTEN,
IV., Váci-utca 9.

Ingyen és bérmentve kívánatra mindenkinek szívesen átküldetik bármelyike a következő (41) árjegy ékeimnek:

- B. Rajz- és vízfestészeti szerek. Építészeti, építő- és műszaki kellékek. Minták vízfestéshez (Aquarell).
- D. Olajfestékek és olajfestő-szerek. Minták olajfestéshez.
- F. Farsangi és báli czikkek.
- H. Szabadalmazott (Phönix sokszorosító-lapok utasítása és árjegyzéke Rendes Anilin-eljárás. Sokszorosító tekerespapír.
- K. „Diaphanie“ az üvegfestés uánzata. Árjegyzék és utasítás.
- L. Dilettáns munkák (Email-, bronz- és fafestés.)

● Levélbeli megrendelések utánvét mellett a szokott pontosság és szilárdsággal eszközöltetnek. ●

Fischer és Heidelberg

BUDAPEST

kátránytermékek vegyészeti gyára.

Ajánlja gyártmányait:

Kőfedéllemez tűz- és vízmentes.
Elszigetelő lemez alapfalak elszigetelésére.
Carbolineum legjobb dióbarna fa-telítő szer.
Asphalt. (29)

A gyár elvállal **kőfedéllemez** és **facementtel** való teljes fűdéseket több évi jótállás mellett, valamint nedves falak szárítását is.

Gyár: IX. külső soroksári-ut 9606 08.

Városi iroda: V. Arany János-u. 25.

Árjegyzékek ingyen és bérmentve küldetnek.

Magyar különleges cement- és mozaiklap gyár Kondor Testvérek

VI., Sziv-utca 18 BUDAPEST VI., Sziv-utca 18.

Gyártunk: esakis a legkitűnőbb minőségben, minden színben, foltok nélkül s több mint 100.000 kg. nyomással. (42)

különleges kökeménységű cement-, cementmozaik, márványcement- és márványmozaik lapokat.

Előállítunk mindennemű **cementarút** és elvállalunk minden e szakmába vágó munkálatot.

Portland-cement, vízhatlanmész, gipsz stb. cladás. Márványkő-törmelék minden nagyságban és színben. Mintát küldünk kívánatra ingyen, árjegyzéket ingyen és bérmentve. Telefon 440.

Több kiállítási eredménnyel kitüntetve.

Budapesti (44)

jalousia- és ablakredőny-gyár

Justus Sándor

Budapest, Andrásy-út 60. Csengery utca sarkán.

Ajánlja minden e szakba vágó gyártmányait különösen pedig **fagördülő redőnyelt acélpánttal** vagy **hevederrel**, a t. építész és vállalkozó uraknak. Árjegyzék és költségvetés ingyen és bérmentve.